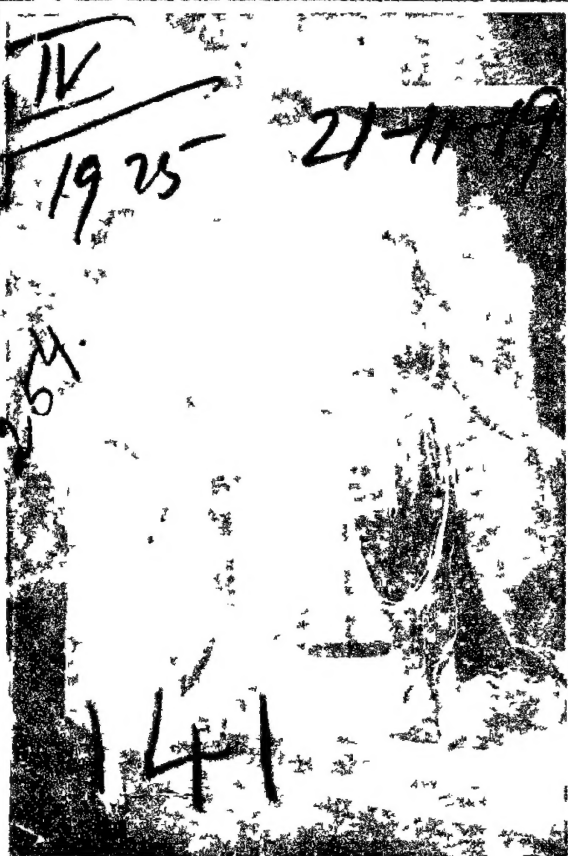

રાજ ભરથરી.

૧૭૪૩૧

પિગળા—બેખરે । ઉતારો રાજ ભરથરી

Copy

મૂલ્ય આડ આના

Right

તૈયાર છે   તૈયાર છે   તૈયાર છે
ચોકટનો એકો સચિત્ર.

પ્ર. ૪૬ — ૬૧ માણસોના જીવનમાં આકર્ષક ચળવળો

— ૬૧ — માણસોના જીવનમાં આકર્ષક ચળવળો

કુપી પે લીમની અદભુત મતાં
 કન નવ આનાની દીડે બીડી આજેજ મગારો

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશિદ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૪૩૧ વર્ગાંક

પુસ્તકનું નામ રાજા ભરધરા

વિષય ૧-૪

શ્રી પરમાત્મે નમઃ । ॐ શ્રી સરસ્વત્યે નમઃ ॥

માલવપતિ યોગેન્દ્ર

—શ્રી:—

❖રાજ ભરથરી❖

—ચાને:—

“ પ્રેમને ચરણે ! ”

પ્રેમાન્ધો નૈવ પश्यति । યોગેન્દ્ર - કામાન્ધો નૈવ પश्यति ।
(યોગેન્દ્ર ભર્તૃહરિ) (પુણ્ય) (પિગળા)

(આ પુસ્તકના તમામ હક હોયથી શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય"ના આગમા અચેલા હોવાથી યાદ પણ માણસે એ પુસ્તકનયના માવીકર્તા પરનાનગી મનાય એમાથી ઉતારો કરવો નહી સર્વાધિકાર પ્રકાશકને રજાની છે)

પ્રકાશક —

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય પુસ્તકાલય અને પબ્લીશર

• શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય" તારગોદિમ રહામે-મુરત

આવૃત્તિ-ચોથી

સવત્ર ૧૯૮૨

પ્રત ૩૦૦૦

મૂલ્ય રૂ ૦-૮-૦.

ગજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય અમદાવાદ ૧૨૦ ગજરાતી કૌપીરાઈ સંગ્રહ " એ બોલ "

પરમદુષણુ પરમાત્માની અમી નજરથી, અને જનસમાજના અકલ્પિત અબાધ ઉત્તેજને પ્રેરાઈ "રાજ ભરથરી" આને ધણાજ સુંદર સુધારા વધારા સાથે ચોથી વાર બહાર પડે છે તૃતિયાવૃત્તિની ચાર હજાર પ્રતો બહાર પડયાને ફક્ત પાચજ માત્ર જોટલી ટુક મુત્તમા એની ચોથી આવૃત્તિ થવી એજ એની લોકપ્રિયતાનું દર્પણ !

રાજધિ ભટ્ટહરિ ! જ્યારે પોતાની નૂતન-પ ની પિંગળાના પ્રેમ મુગ્ધ અને પાનવ બની, એક વનિતાના કૃત્રિમ બહાવ અને વચન ઉપર વિશ્વાસ રાખી, સ્ત્રી-ચરિતમા દુસાવ પોતાના નિકમ જેવા પવિત્ર પ્રમાણ અન તીર બધુને દેરાવડા દે છે, ત્યારે પ્રેમાન્ધો નૈવ પશ્યતિ ! એ સૂત્રનું રહસ્ય સર્વાશે સમજાય છે

તદ્ અનુભવ જ્યારે કામાવ અને વિદ્યામયતી રાણી પિંગળા માલવનાથ જેવા તીર તીર, અને સાચ્યા પવિત્ર પ્રેમી ભૂપતિ ભરથરીને તણ, એક નીચ અને નિન્દ્ય એવા અશ્વપાવ સાથે પ્રેમ બાની, તેનો માર પછુ મુજે મ્હોડે સહન કરે છે, ત્યારે કામાન્ધો નૈવ પશ્યતિ ! એ ઉગ્રિતનુ તા પય આપોઆપ વર્તાય-ઉઠવાય છે

રાજ ભરથરી જ્યારે મિક્કમગળ, અને તુલસીનાસની માફક ફરળ પ્રેમમા અવ હોતો, ત્યાર પાપિંગ પિંગળા તીર કૂંગાવની અપરમા તિચરસિતા અને અજીનના રૂપનાદ્યે જ્ઞાન ભૂદેવ ઉર્વશીની માફક કામમા અધ હતી ફક્ત માત્ર એવોજ એ તિચરસિતા અને ઉર્વશીની મોહારાકતતા નથા પસદ ની પિંગળા કન્તા કઈક ઉચ્ચતર પાત્રે હતી

સામા ચ નર્મ પપુ હરેથી આ કાવ્ય-કથાનો સૂરૂ શ્રુથી વાચ લઈ સમજી રાકે એ ઉદ્દેશ લક્ષમા રાખી ભાષામા અધિકાશે, સરળતા તથા માનુર્વ સીચનામા આવ્યા છે

પ્રેમો ! પ્રેરાજક તથા પ્રકાશક ઉભય બનુઓની શુભાનિલાપણી પૂર્ણ કરી સહેવ સન્માર્ગે પ્રેરો ! અને એક માત્ર નમ્ર પ્રાર્થના
અમદીય, સાહિય-પ્રેમી "પુણ્ય"
ગમનલાલ હીરાલાલ ખન્ના
વાહીકૃષ્ણા પગથાઆશેરી-સુરત.

મ ૧૧-૧૯૨૦
કાર્તિક મુદ્રી પ્રથમા

—:૩૪:—

શ્રી સમર્પણ !

પરમ પૂજનીય અધ્યાપક શ્રી —

ઇંદ્રવદન ઉમેદરામ સ્માર્ત

સંસ્થાપક અને સંચાલક — ‘સ્માર્ત સંકુલ ઑફ કેમર્સ-સુરત’
આપશ્રી !

મહારા શિક્ષક હોવા છતાં, મહારી તન્દ્ર એક લઘુ-માધવની

માફક ગુપ્ત લાગણી અને સદ્ભાવ આજ પદ તથા ધરાવતા

આવ્યા છો, અને હૃદય ધરાવો છો,

એથી પ્રેરાઈ-મુગ્ધ થઈ, હું મહારી

પવિત્ર યાદગીરી તરીકે

આ કાવ્યમય કૃતિ આપતા શ્રી ચરણોમા મમર્ષી આને

કૃતાર્થ થાઉ છું

સમર્પનાર — આપનો નમ્ર, વિનિત, વિદ્યાર્થી,

“ પુણ્ય ”

પૂર્વ-વૃત્તાન્ત.

ક્રમાપતિ શ કર ભગવાન, કે જે ભોળા મહાદેવને નામે જગતમા જાણીતા છે, એમના અલૌકિક એવા કૈલાસ ધામમા નૃત્યમળા, સંગીત આદિ માટે સ્વર્ગની અપ્સરાઓ આવતી હતી સ્વયં ગૌરીપતિને પણ તાડવ નામક નૃત્યનો શોખ હતો એમ સમયે ટ્રાન એક અપ્સરા ઇન્દ્ર-જુનથી નિકળી કૈનાસ પ્રતિ પગલા ભરી રહી હતી એવામા મં'ય વાટે ઇન્દ્રના સુત સાથે તેનો અચાનક ભેટો થયો ઇન્દ્ર-તનુ એ અપ્સરાને જોઈને નિજ દેહ-ભાન છૂટી ગયો, અને તેની સાથે તેણે ભોગવિવાસ કયો આમ અધવચ રાકાયાથી અપ્સરાને કૈનાસમા જતા નિત્યનિયમ કરતા તે દિને મોડુ થયુ શિવજી કેપે ભરાયા, અને કારણ પગ્ગતા અપ્સ-રાએ અથથી માડી ઇતિ પથ ત સચિસ્તર ઘટના નિવેદન કરી પાર્વ-તીપતિ ઇન્દ્રતનુનો આ અપરાધ ને નિન્દય વર્તન જોઈ ખિન્નયા અને તરડાળ તેમણે સાપ હીધો કે -“જીવ, એ ગર્ભ થગને સમારમા જીવન ખાલો” સ્વર્ગાધિપતિ ઇન્દ્ર કે જે આ સમયે કૈનાસમા હતા, તે શિવ જીને મોતાના પુત્રની જૂનને માટેના શાપનો અનુબદ્ધ કરના કચ્છર્થા, અને કથુ કે, ‘હે ! પ્રભો એમા એ ના.ન બળકતો દોષ નથી, પરન્તુ વાક જુઓ તો ભવભલાને બ્રહ્મ કરનાર મ-મથનો છે” શિવ શાન્ત થયા અને કહ્યું કે “જો સ સારમા ગર્હભદેહે રહ્યા છતા પણ એ સકર્મ કરશે, ને હમેશ મ્હને સભારશે, તો થોડા સમયમા પુન પાછો પૂર્વ સ્થિતિમા આવી જરો” શાપાનુસાર ઇન્દ્ર-તનુ અવનિતલ ઉપર એક કુભારને ત્યા ગધેડો થઇ અવતર્યો તે હરહમેશ રાત્રે નરદેહ ધારણ

કરતો અને વિવેકે ગર્ભ-દેહમાં રહેતો એક મમયે રાત્રિએ કુભાર
 ઓચિતો “મહારે પરણવું છે” એ શબ્દ માબળીને ચમકી ઉઠ્યો તપાસ
 કરતા ગધેડાની જગ્યાએ માનવ દેહને આ શબ્દો પોપડતો જોઈ તે
 આશ્ચર્ય પામ્યો ઇંદ્રસુતે ગભરાયલા કુભારને પોતાની કર્મકથા કહી,
 “શુ કરવું” તે સૂચવ્યું બીજેજ દિને કુભારે પોતાના ગધેડા સાથે
 તે નગરના રાજાને તેની ત્રણે રાજકુમરીઓ પરણાવના કહ્યું રાજાને
 કુભારની વાત ઉપર વિશ્વાસ ન આવ્યો, અને જો એ સાચોજ ઇંદ્ર-
 કુમાર હોય તો મહારા ‘નગરનો કોટ કાચનતો કરે,’ એમ કહ્યું કુભારે
 રાત્રે નરદેહધારી ઇંદ્રનુતને એ પ્રમાણે કહ્યું જેના પ્રત્યુત્તરમાં ઇંદ્રસુતે
 પાંચવું કે ‘રાજાને જાહેરે કહેજે કે તદ્વારે એક અનુચર કોટની આસ-
 પાસ ફરી આવતાજ ત્હારી ધારણા ફળીભૂત થશે પરંતુ જો તે
 પાછું ફરી જોશે, તો કોટ તમામ ત્રામાનો થઈ જશે’ બીજે દિને
 ભરી સમામાં કુભારે રાત્રિની વાત કહી રાજાનાથી એક અનુચર કોટની
 આસપાસ ફરના ગયો પરંતુ અર્ધ દુગ કર્યા બાદ ‘શુ થયો હશે’
 એ જોવા તેણે ન્હોજ પાછું જોયું, તે કોટ ત્રામાનો થઈ ગયો ત્યારથી
 તે નયનુ નામ તાત્રાતી ઉર્ફે ત્રાયાવતી પાંચુ જે આજે ખબાત
 કહેવાય છે પોતાની ત્રણે પુત્રીઓને રાજાએ ગર્ભ સાથે પરણાવી,
 અને જરતે વિવેકે પુત્રીઓને ગર્ભ રહ્યા એક રાત્રે પોતાની ગર્ભ-રહ
 ઘોડારમાં છોડી નરદેહધારી ઇંદ્રનુત ત્રણે સ્ત્રી સાથે ભોગ વિવામ કરતો હતો
 એ અગમ્યમાં નાગ જોઈ રાજાએ એ ખોળીયું ટુકી ચૂક્યું એ આશ્ચર્યથી
 કે “જોનું બાળી નખ્યા બાદ જમાઈને પુત્ર પ્રવેશવાનું નહિ
 મળે; અને પછી હાડમેશને માટે નર-રહમાંજ રહી પોતાની પુત્રીઓ
 સાથે રાજપાટ ભોગવશે” પરંતુ “વિનાશગણે સિપરીન શુદ્ધિ” અનુસાર

શાપિત ઇંદ્રતનુ પણ ગર્દભ દેહનુ ખોનુ સળગતાજ સળગી જઈ પોતાની પૂવાવરથા પામી શાપ મૂકત થયે, અને નવ આપુ એ પ્રજાની ગયુ કેવળ જન બચાવવા રાજની ત્રણ ગર્ભવતી પુત્રીઓ ન્હામી ગઈ ન્યા તેમને અનુક્રમે **વિક્રમ-ભદ્રી-ભર્તૃહરિ** એમ ત્રણ પુત્રો થયા માતાઓનો વૈદુકવાસ થતા તે ત્રણે યોગીઓના આત્રમે કૃત્રી મોટા થયા, અને તેમાંથી પછી ભાગ્યેયે ભર્તૃહરિ માળનાનો 'પણી થયો આ માલવપતિ ભર્તૃહરિને ત્રણસો સાઠ નાગી હતી જેમા પિંગળા સૌથી અધિક વ્હાવી, માનીતી પદ્મણી હતી એવું બન્યું કે એવેળા ભર્તૃહરિની ગેરહાજરીમા તેણે પોતાના વિચર વિક્રમ પામે પ્રેમ-રાયના કરી, પરંતુ વિક્રમે તેને સદ્મોષ દઈ સમજાવી વીધી હતીશ રાણીએ દોગથી માઠી તો વાહુ, પરંતુ દીલમા અપમાનનો ડાબ લાગી ગયો દુર્મોષા નામની દામીએ રાણીને આગળ જતા અધમ એસા અશ્વપાલ સાથે કૃપયે ઉતારી ચિલામી ભર્તૃહરિએ રાજયપાટ વિક્રમને સોંપ્યા અને પોતે એવીસે કલાક પિંગળના અત પુરમાજ પડ્યો પાથયો રહેના લાગ્યો થયુ એમ કે એક વેળા રાણીના ચાર અશ્વપાલો વિક્રમે કમ બળને માટે માર માર્યા, તેને માટે તેણે રાણીના કાન બહેચા મૂળે રાણી પિંગળા વિક્રમ ઉપર કીધેલા અપમાનનુ વૈર રાખવા મથતી હતી, તેમા આ બનાવે અગ્નિમા ઘૂતાદિતિની ગરજ મારી વિક્રમે પોતાના ઉપર બળાહાર કર્યો છે, એવુ પ્રેમાધ ભરથરીને ભરવી નિદોષ વિક્રમને દેશનિકાલ કરાવ્યો એજ વેળા કોઈ એક બ્રાહ્મણે રાજને અમરકળ લાવી મમામા આપ્યુ યોગી મહાત્માની આ પ્રસાદી આરાગી અમર થના રાજ્યએ તે વ્હાની પિંગળાને આપ્યુ પિંગળાએ હલકા એસા પ્રેમી અશ્વપાલને આપ્યુ, અને અશ્વપાલે પોતાની રખાત એવી વેશ્યા કલાવતીને આપ્યુ વેશ્યાને વિચાર થયો કે આ અમરકળ

ખામને મ્હારે સફાને માટ આવો નીચ ધધો કરવો એથી તો રૂઝ
આ નગરના પ્રજાપાતક ભૂપતિને ચરણે ભેગ ધરવું વારાગતાએ ફરીથી
એજ ફળ રાજ્યસ્થાપના લાવી ભર્તૃહરીને ચરણે ભેટ ધર્યું
રાજા જેમાયો, ને છેવટે પિંગળાના ભેદનો ભ્રમ ખુલી
ગયો પાપનો ઘડો દુટતાજ અશ્વપાલને શહેર ખ્હાર કાડનામા આવ્યો,
ને પ્રેમાન એના રાજાને સસાર અસાર છે, એમ જ્ઞાન થયું કહેવાય
છે કે પિંગળામા મુગ્ધ એના રાજાએ પોતાની યુવાનીમાજ શ્રાગ-શતક
રચ્યો હોવા જોઈએ રાજાને આ પછી રાજપાટ ઉપર વિરાગ આવ્યો, અને
તે યોગી થઈ ગયો આ સમયે તેણે વરાચશતક રચ્યો ગુરુ ગોગખનાયની
દીક્ષા નહ એ જીવનભર રાજયોગી રહ્યો કહેવાય છે કે અમરકુળ એ
પછી એ પોતેજ ખામ ગયો હતો જેથી હજુ એ જીવે છે રાણી પિંગળા
પણ આ પછી સુધરી ગઈ, અને અવગેષ જીવન એણે પ્રભુ-ભક્તિમા
પસાર કર્યું મળસાની ગાદી ભાઈની ઇચ્છાથી પછી નિકમે ભોગની

૬૮-કથા

એક વખત ઉપર પ્રમાણે છે તો દ્વિતીય કથા આમ પણ છે
ભર્તૃહરિ પિંગળામા અત્યંત અશક્ત હતો એમ વેળા તેણે પિંગળા
પોતાને સાચા હૃદયથી મ્હાર છે કે નહિ ? તે જોવા શિખરેથી પોતાના
અનુચર સાચે લોડીનળા કપડાની નિશાની આપી અમગળ સમાચાર
કહાવ્યા, કે -“રાજાને જ ગલ્લમાસિ હે ફાડી ખધા” આ શબ્દો સાભગતાજ
“હા પ્રાણતાથ” કરતા પિંગળા પડી, અને તત્કાળ તેનો પ્રાણ છૂટી
ગયો. (કેટનાકતુ માતવુ એમ પણ છે કે, એ કપડા જઈ રાણી સતી થઈ)

(સરખાવો-ગીતગોવિંદના કર્તા કૃષિ જયદેવની પત્નાનો પ્રસંગ)
પાછળથી ભર્તૃહરિને આ વાતની ખબર પડતા આ અમલ આઘાત ન
સહાચારી તે રાજ ત્યાગી યોગી થઈ ગયો

સત્યાશ શામા ને કેલુ હશે ! તે તો હરિ જાણે પરન્તુ પ્રગ્તુત
વસ્તુ શ્રી મોગમી આર્ય સુઓધ નાટક મેડળીના કરિત્રી વાચણમાઈ
રચિત રાગ ભરથરીમાથીજ લીધી છે જે કે પિગળા એ શાપિત
દેવી હતી એ વાત અધિકારી સત્ય લાગે છે, પરન્તુ ભનુ હરિ વિરચિત
શુભાગ્નશતક ને વૈરાગ્યશતક જોના તો પ્રથમનીજ યમુને વધુ પુઝી મળે
છે અતે કહેવાનુ એજ કે —

હુ કંઈ મહાન કરિ કે પિદ્ધાન લેખક નથી, છતા મહે જો કંઈ
આલેખ્યુ છે, તેને માટે હુ મ પૂર્ણ જનાપદાર 'હુ હૃદયમા આવા
ભાવો ભરનર ભગવાનને તો હુ ભ્રુજુજ કેમ ! તેમના શ્રી ચરણોમા મહાર
કોટાનકોટી વદન હો ! અતે યાગેન્દ્ર શ્રી મનુહરિનેજ સભારીએ કે -

વસ્તુ-પ્રાધાન્ય-કામાન્ધો નૈવ પश्यति ! (પિગળા)

પ્રેમાન્ધો નૈવ પश्यति ! (ભનુહરિ)

તા. ૬-આ ચોથી આઠત્તિમા પૃષ્ઠ ૧ થી ૧૬ અને ૩૭ થી
૭૮ સુધીમા મૂળ્ય શબ્દો કાઢી નાખી મરણ અને સુન્દર મુધારો
કરવાના આન્યા છે કર્તાની જાણુ બહાર પૃષ્ઠ ૧૭ થી ૩૬ એમના
એમજ પ્રપાઠ ગયા છે પાત્રમા આક્રત્તિએ એ રહી ગયેલા પૃષ્ઠો મુધરગ
અવશ્ય લક્ષ આપવામા આવશે મુદ્રણાલયમા હુન્ન-નીર્જ ચિહ્નો ન
હોવાથી, મૂખી શાયા નથો સુત સાચક બહુઓએ ! માપ જોમ
એ ગોઠવી યેના કૃપા કરવી

મવત્ ૧૯૮૨

પ્રતિક

સુદી પ્રથમા

મગીય
સાહિત્ય પ્રેમી 'પુષ્પ'
ગમનલાલ હીનાલાલ બહામી
પ્રિકાશના પર્ગથાઆશેરી-સરેત

સુન્ત ભાણનાળી પોળમા આવેવા શ્રી "અનાવલ મધુ" પ્રાન્દીંગ
પ્રેસમા ગોવિદજી ડાહ્યાભાઈ નાયકે છાપ્યુ

માલવપતિ યોગેન્દ્ર
શ્રી
રાજ ભરથરી.

(હરિગીત)

મનહર મદૂલી શોભતી સનદ્રષ્ટિ યોગીરાજની,
વિધ્યાટવીમા ! વેદ ! શ્રોમદ્ ભાગવત ! ગીતા-ધ્વનિ.
શિષ્યો ! સુની-ખાળક બધા એ સ્થાનમા લણુતા હતા,
ગુરુદેવજી આશ્રમ વિષે નિજ નિત્ય-પૂજમા હતા
વિધવિધ ગુણે ભિત કયારીઓ એ આગણુમા શોભતી,
“જન્મ્યુ જવાનુ એક દી” ખીલી, ખરી, સમોધતી
મધ મધ થતી મીરી પરિમલ દીલસ ડોલાવતી,
લીલા અડળ લક્ષ્મીપતિની ! “દીનતા” બોલવતી
અણુચિતબો ક ગાલ કેા આવી ચઢ્યો એ સ્થાનમા
જ્યારે હતા ગુરુદેવ શ્રી ગોવિંદના શુભ ધ્યાનમા
દુર્ભાગ શરીરે વસ્ત્ર પણુ ફાટયાતૂટયા મેલા હતા,
હતભાગીના બે ગાલ પર આસુ તણુા ટેલા હતા
ભૂખ્યો તથા નરસ્યો ! બિચારો છેક વલવલતો હતો,
“પાણી મ્હને કેા પવ લઈ” બોલી ટળવળતો હતો
પોકાર પામર જાનો (એ) ગુરુદેવને કાને ગયો,
સાધુ પુરુષનો પ્રાણ પર-કુખ સાભળી હુ ખી થયો.

તત્ક્ષણ દયાળુ દેવ ! જેનું ધ્યેય પર+ઉપકાર છે,
કરવા જગત્-કલ્યાણ અહીં જેણે લીધો અવતાર છે
એવા મહાયોગી પૂજા પડતી મૂંઝી, દોડ્યા તપહા,
નિર્ભી ઋષિને ખાપડે ! જે હાથ નિજ નોડ્યા અહા !

કીધા પ્રણામ ! પગે પડ્યો સમદ્રષ્ટિએ જિભો કર્યો,
નિર્મળ પિવાડી પાણી પગમાં થાક તેનો મૈા હુર્યો
આશ્રમ વિષે એને પછી પ્રેમે ગુરુ તેડી ગયા,
સદ્ભાગ્ય કેવું ! દિવ્ય આવા દેવના દર્શન થયા

બોલ્યા ગુરુ, “બેટા ! કહે કારણ કઈ કટપાતનુ ?
એવી વિપત્તિ શી પડી ? (કે) આવે અરણ્યે આવવું ?”
મમતાભર્યા ગુરુદેવના (આ) માયાળુ શબ્દો સાભળી,
એના અભાગી નેત્રમાં પાણી ભરાયા હા ! વળી

કરનેડી બોલ્યો ખાપડો કરુણાર ગદ્ગદ ઝડથી,
થોડું વદી ! હૈયું ભરાતા ! હાય ! વાણી સ્થભતી
“ગુરુદેવ ! તમને શું કહું ? ત્રિકાળજ્ઞની આપ છો,
મહારા સમા હુખી જીવોના ધર્મના માખાપ છો”

‘માથુ ધર્યું છે મહે પિતા ! પ્રેમે તમારા ચરણમાં,
કાપો કૃપાળુ ! કષ્ટ હું આવ્યો તમારા શરણમાં
ગુરુદેવ ! હું તમ શિષ્ય છું મહારૂ ધવલપુર ગામ છે,
બ્રાહ્મણ તણો સત્તાન હું...મમ નામ શાન્તિરામ છે”

“વિદ્યા ભણી તમ-આશ્રમે માડી ગૃહસ્થાશ્રમ રહ્યો,
પણ ત્રાસ ખૂબ ગરીબીનો ! જે જાય ના મોઢે કહ્યો
સત્તાન-ત્રી સૌ વલવટી ભુખ-દુખથી રીખાય છે,
દારિદ્ર્યની દેવી ! અમોને હાય ! ખાવા ધાય છે”

“ધરસૂત્ર મ્હારૂ અન્ન વિષુ ઉપવાસથી અકળાય છે,
એઈ વવલતુ જળ વિના ! આ કાળજી ચીરાય છે
પરદુખભજન છે તમે ! જાણી હું આવ્યો જાયવા,
દવી-કૃપાથી કષ્ટ નિર્ધનતા તણુ આ કાપવા”

ખાલ્યા ગુરૂ, “એટા ! મ્હને શકા નથી તુજ વાતમા,
પણ સર્જવા શ્રીમાન યા નિર્ધન ! (એ) વિધિના હાથમા
સુખ-દુખ એ ગત જન્મના સારા-નઠારા કર્મ છે,
સતોષથી રહેવા સકળ એમાજ માનવ-ધર્મ છે.”

“કર્માનુસારે પ્રાપ્ત પ્રાણીમાત્રને સહુ થાય છે,
જેવાં ઉગાડે વૃક્ષ જે ! તેવા ફળો તે ખાય છે
સતોષ ! સ્નેહે સેવવું ! જે જે ગમ્યુ જગદીશને,
અદ્ધા, સહનશિલતા ! કરે અમૃત અતે વિષને”

“ગત જન્મમા દેવુ કરો, તે આ જનમમા ચૂકવો,
નિઘાસ કોના પર અભાગી છવ ! એમા મૂકવો
સમજ, વિચારીને, પછી સસારમા પગલા ભરો,
પહેલા વિચારો ખૂબ ! પાછળથી વિમાસણ ના કરો”

“શ્રદ્ધા ! સહનશિલતા ! ધૌરજ ! મ્હારો હવે રે’તી નથી,
અકગાઉ છુ ! ગુરુદેવ ! હું. હું ખ દેહ આ રહેતી નથી.
હું કરગર છુ આપને આપો કૃપા-બિન્દુ મ્હને,
ટીપુ મહાસિન્ધુ ખરાખર ! એ દયાસિન્ધુ ! મને”

“ખન્યા ! સમજ ! સસાર, સ્ત્રી, શ્રીજીમા અધિક સતાપ છે,
સસાર ! સમજીને મને તો એક મોટો શાપ છે
કેશવ કરે ! એ ઠીક સૌ ! એનો નહી જાપાય છે,
નિષ્પક્ષપાતી xધર્મનો નિર્મળ નિન્તર ન્યાય છે”

“સુખમા ! ભક્ષા ! ભગવાનની ભક્તિ ! પૂજા ભૂસાય છે,
દુખમાજ દીનદયાળુ શુભ નામ સભાગય છે.
સુખમા છકી જઈ ધર્મ, નીતિ વેગળે મૂકાય છે,
દુખમા થતુ ભગવદ્-દેખરણુ ! નર ! પૂણ્યશાળી થાય છે”

“માટે ભક્ષા બ્રાહ્મણ ! તજી દે મોહ ધન ને ધામનો,
શ્રીનો અને સસારનો નહી ! ભક્ત થા શ્રીરામનો”

“શબ્દો સુધા શ+ આપના ! તોપણ પ્રભુ ! ભાવે નહી,
‘સસારથી સન્યાસ મારો’ (મહાગો) ધ્યાનમા આવે નહી”

“માટે ગુરુજી ! હાલ તો મમ યાચના છે એટલી,
અભિલાષ અતરની પૂરો ! મગમા પડુછ ફરી ફરી”

“ગાડા ! અરે ગાડા ! જુએ આ ગુપડી સન્યાસીની,
આશા કહે કયાથી ફગે અહીંઆ પછી સસારીની ?”

“સાદુ-જીવન જ્યાં ગાળીએ, પ્રાણ-મૂળ પર યુજરાન છે,
ત્યાં પ્રદાને ભૂવાવનારી લક્ષ્મીનું શું કામ છે ?
આશા અહીં તહારી કદાપી દુન્યવી તો નહીં ફળે,
બીજું બધું મળશે, પરંતુ એક પૈસો નહીં મળે”

આ શબ્દ માલગતાજ પ્રદાણનું હૃદય ભાગી ગયું,
‘ફેરો ગયો મ્હરો નકામો કામ સાર્થક ના થયું’
પાણી ભરાયા આખમા પાડો પ્રરી પગમા પડયો,
“કરુણેશ ! કે કરુણા કરો” કહી કરગર્યો, પુષ્કળ રડયો

“છો આપ સત સમર્થ શું નહીં થાય સ્વામી આપથી ?
તારો દયાસાગર ! ત્રિવિધ સસરના સતાપથી”
દિલડું દયામય સતનું સસારમા કહેવાય છે,
પરદુખ જોતા પલ્લવો પળમા પ્રેમભીનું થાય છે

પિગળયું હૃદય ઋષિરાજનું ને રે’મ હૃદયે ઉદ્ભવી,
ફળ એક નિજ જેળી વિષેથી ખડાર કાઢયું સાચવી,
બે હાથથી બેઠો કરી, ચરણે પડેલા દિવનને,
ફળ આપતા બોલ્યા ઋષિ ! “ધૈર્ય કૃપાથી સૌ બને.”

“આનું અમરફળ નામ ! શાન્તિરામ ! જોખી રાખજો,
કાયા અમર કરવા ચહેતું તે ઘડી એ આખજો
આ દિવ્ય ફળ આરોગ્યનારો કોઈ દિન મરશે નહીં,
વધો વીતે તો પણ ન તેનું ફળ, વધ ફરસો કંઈ.”

“ધરુણા ત્હને જો થાય તો સ્વર્ગીય-ફળ એ કાપજો,
નહી તો જઈ, લક્ષ્મી લઈ, શ્રીમનને કોઈ આપજો
આ વસ્તુ ત્હારૂં હું બ-દળદર એક દિનમા ટાળશે,
આયુષ્ય બાકીનું હવે આરામમા તું ગાળશે”

કીધા પ્રણામ પગે પડી, ફળ હોસથી લીધું અહા !
દીધો શુભાશિર્વાદ “મગળ થાવ” ગુરુદેવે ત્યહા
હૈયે સમાયે હૃષ્ ના ! હાફે ! અતિ શ્વાસે ભર્યો,
હરિ-ધ્યાન ધરતો બાપડો ! નિજ બુપડે પાછો ફર્યો

ગગા ગૃહીણી સાધવી સન્નાર ને સમજી બહુ,
તેને મવિસ્તગ વાત સમજાવી પતિએ એ સહુ
બોલી મતી, “હે પ્રાણુવલ્લભ ! (જો) વાત મ્હાગી સાભજો,
આ દિવ્ય ફળ લઈને પ્રભુ ! દરબારને પથે પળો”

“માલવપતિ ભર્તૃહૃદિને ભેટ જઈને આપજો,
કે’જો “સ્વિકારી રાજ ! આ દરિદ્ર્ય મ્હારૂં કાપજો”
સ્ત્રીની સલા’ સોના સમી એ શાન્તિરામે મન ગણી,
ચાલ્યો અમરફળ આપવા માલવપતિ-મ્હાલય ભણી

ઉજ્જયિની નગરી જે, અનન્તિ હાલમા કે’વાય છે,
ત્યા આણુ રાજા ભરથરીની આ સમય દેવાય છે
નૃપાળ નીતિ-ન્યાયમા ખામી નહી રાખે જરા,
શાણુ સચીવો ! શૂર સરદારો બધાય કહ્યાગરા

પણ પિંગળા રાણી નવીના રનેહ તેમ સ્વરૂપમા,
 ટૂલી ગયા'તા ભાન-જ્ઞાન તમામ એમા ભૂપના
 આઠે પ્રહર રણવાસમા ગાડા બની આદી કીધી,
 ચિન્તા તથા સહુ રાજ્યસત્તા ભાઈને સોપી દીધી
 વિક્રમ લઘુ બધુ । નીતિના રાહ પર નિત ચાલતો,
 બાહોશીથી સહુ રાજકાળે ભાઈના સભાળતો
 જીત્યો પ્રજાના પ્રેમને નિજ સત્ય શુદ્ધ ચરિત્રથી,
 સેવક તથા સરદારના ખેચ્યા હૃદય પોતા-પ્રતિ

માલિની — (વચન સર્વ સાચા પિકમા । બધુ ત્હારા-ગહ)

ગમણીય રણુનાસે ગંગા ની રહ્યા ખે,
 બરી બરી પિયમરી હોળી ખેવી રહ્યા છે
 ભરથરી કૃણુ બને । પિંગળા યાય રાખે,
 ચતુર રસિક દામી ગોપીના કાર્ય સામે
 મધુર મધુર મુરતી કા'ન વચ્ચે વગાડે
 દનિન લગની હૃદયે રાધિકાને લગાડે
 યેઠ યેઠ યેઠ નાચે ખેલ ભજવાય મહેને
 વિભુ વૃન્દાવનમા રામ જાણે ન ખેત ।

શિખરિણિ -- (પ્રભો । અતર્યામિ જીવન જીવતા દીન શરણુ-રાહ)

કટાક્ષો કાન્તાના હૃદય-દુરગો કૈક કૈરે,
 શશિવન્દનો સુન્દર । મનુજ-ચિત્તા ખૂમ ચેરે
 બન્યો મડો રાજા । સ્વરૂપ નરી-રાણીનું નિરખી,
 ગમ શુદ્ધિ ! બુદ્ધિ । 'નયન' પડતા પ્રેમ-ભરકી

પ્રેમાધ એવો ભરથરી વિક્રમ તણી વિનતિ થકી,
 દરબારમા આજે પધાર્યો, તો બહુ દિવસ પછી
 સોના તણો બોલ્યો સુગઝ સહુને મને દરબારમા,
 આનન્દ ! હેલી હર્ષની ઉઝળી રહી સરદરમા
 કવિ ! ભાટ ! મગળમય કવે ! ઉત્સવ રૂડા ઉજવઈ રહ્યા,
 દરબારગઢના આગણા પાવન પુનિત પગલે થયા
 શોભા અનૂપમ આજ શી ? મન-મુગ્ધ ઉભરાતી હતી,
 કોમળ મધુરા કંઠથી કેા ગાયિકા ગાતી હતી
 ગોપાગનાઆ રગ ભરી પિયકારી કહ્નૈયે રગ ભરી પિયકારી
 હોળી અહાહા ! હોળી અહાહા ! ખેલી રહ્યો ગિરિધારી,
 રેતી રહ્યો ગુભ રગ ઉમગે મોરલીર શ્રી મુગારિ-કહ્નૈયે
 લાજ ! કહ્નૈયે ! લાજ જા ! નો ! ટેવ મળી આ ગુ સાગી
 અમ અમળાને પગને એમા શુ મટાટી હુશિયારી ?-કહ્નૈયે
 ઓઢણી મહારી ! જો અની ! મિજની, કચુકી જો વળી તડાગી,
 કેશુકે કાયા તરમોળી તોય ભર પિયકારી-કહ્નૈયે
 ટપ ટપ મીપા ટપકે ચીરથ મિજની જા આ માગી,
 પાલવ પાયરીયે મધુસુદન ! હોળી રમી અમે હારી-કહ્નૈયે
 રાધાએ પાઝળથી આત્રી રગ દીધો જ્યા હોળી,
 ત્યા રગાર્ધ ! તે પણ પોતે ! ધન્ય કહ્નૈયાની હોળી.

મંદાકાન્ત :- (તે પળીની ઉપર પથરો-રાહ)

આવી આવી રમત-ગમતો થે રહી છે સભામા,
 દૈવી જોભા ! ઝગઝગી રહી ! પૂછતુ શુ પ્રભામા ?

રાજ ભરથરીની કચેરી.

પ્રાશસ્તિકા ૧૬—:૬૧૧૬૧૬

શ્રી પ્રાણીકવન ગુસ્તગાલય દાવરદોડ—સુરત.

સત્તર કહે પાછ તહને, આ અમરકળ કયાથી મળ્યુ,
જુડુ વઘો જો રહેજ જો, તો જાણુએ આવી બન્યુ

પિંગળા અને વિક્રમ.

પ્રકાશક — ૧૬ પ્રાણીવજીત સાહિત્ય મંડળ

શ્રી પ્રાણીવજીત ગુસ્તકાલ્ય દાવરદોશ—મુદ્રિત

થાતા પતીત વિચારમા, કામે ધતુચ ચઢાવીયુ,
એથી કમાન ચૂડ કુસુમ, સર પિંગળાને મારીયુ

[૧૭]

વિદ્વાનો ને કનિષ્ઠ વિષે વાદવિવાદ આવે,
રાગ રીઝે ! કઈ રીતિ વડે ! એજ સૌ ધ્યાન આવે

ઉપજાતિ — [કેરી બરેલી રમથી જ સારી ગાહ]

એવે સમામા પ્રતિહાર આવ્યો
“આજ્ઞા” પ્રભુ ! ફિકર અર્જ લાગ્યો
ભૂદેવ ડગાલ મહાર કેા છે,
શ્રીમાનને જે મળવા ચહે છે

(હરિગીત)

આજ્ઞા થતા રાજેન્દ્રની સહુ નૃત્યગાન સમી ગયા,
પરિચારકો, પરિચારિકા, ગાનારી સ્વસ્થાને ગયા
ન્હાનાવિધિ વાજીત્ર તાલ મૃદગ બધ બધા થયા,
જિજ્ઞાસુ ડાળા સર્વના દરબાર-દ્વાર પ્રતિ વળ્યા.

વસત નિવસ — (નિદ્રા મહી નહી હનુ નન-માન જ્યારે રાહ)

શાન્તિ સભા સકળમા પથરાય ગૈ છે,
ભૂપાળને પણ અધીગધ ખૂમ થૈ છે
સન્માનથી ! દિજ ! નિશક પ્રવેશવા દ્યો !
પૂજ-પ્રમદ તમ શીર અમાત્યજી ! યો

મલિની — નમન નૃપ કરે સૌ - વિપ્રને તે સમે હા !

ઉઠી જઇ અરપે જ્યા ભૂપતિયો સ્વજગ્યા
અરરર ! વિપ્રો એ આજ ભિક્ષાર્થ બટકે,
અધધ એધમ હાયો ! અતરે ખૂમ ખટકે

ભુજગી — (પિતાની ફહાડી લઈ બાળ નહાતો — ૨૬)

ગયા જન ને બાળ રિવા રિવેકો,
ગ્લા કયાઠ પાડિત્ય । એ ! નર ! પેખો
નહી ન્નાન સધ્યા પૂજા યાઈ જાણે
ગુમાવ્યુ બુડુ ! ભીખમા મેજ માણે

(હરિગીત)

આવ્યો મભામા પ્રદ્ધ ઊડી ભરથરી સ્હામો ગયો,
બે હાથ જોડી માળવાનો ભૂપતિ લેને નમ્યો
કુમ્ કુમ્ લઈ અક્ષત સહે પૂજા કરી ચદ્રક કર્યો,
લીધો શુભાશિર્વાદ દ્વિજના હૃદયનો । હર્ષિત થયો
આસન ઉત્તરુ આપીને મન્માન સહ બેસાડીયો,
“કયાથી પધારો ?” પ્રશ્ન પ્રેમે ગજવીએ પૂછીયો
અથથી ઇતિ ઇતિહાસ શાન્તિરામ ત્યા નિજ કૂહી ગયો
“શા ડારણે મહે ગૃહ તજ્યુ ? શા માટ જ ગલમા ગયો ?”
“કે’વી રીતે ત્યા સદગુરુ સમદ્રષ્ટિના દર્શન થયા ?
વિસ્તારી હાલ દયાજનક મહે ઐમને મહારા કહ્યા
આગ્યુ અમરકુળ ! આ રહ્યુ ! મહારાજ ! એ સ્વીકારજો,
આરોગી ધાવ અમર ! અમારા દીન-દુ બ નિવારજો”
લીધુ અમરકુળ રાજવી ! સહુને બતાવી એ રહ્યો,
વસ્તુ અલોકિક જોઈ નહી અજાય એવો નર કર્યો ?
બોલાવી કોષાધ્યક્ષને આજ્ઞા કરી રાજેન્દ્રએ,
કે — “એક લક્ષ સુવર્ણમુદ્રા દાન દયો આ પ્રદાને”

નિર્ધનપણુ ફીટી ગયું, બક્ષીસ બહુ મોટી મળી,
આશિષ દઈ પથે પડ્યો અભિલાષ અતરની ફળી
લઈ અમરફળ મહેલે પછી ભૂપાળ ભર્તૃહરિ ગયો,
આરોગવુ ! યા ના ? ઉપસ્થિત પ્રશ્ન અતરમા થયો

દેવી-પ્રસાદી આખરે આરોગવા નિશ્ચય કરી,
લીધી કટારી કાપવા પ્રિય પિગળા ત્યા સાભરી
'હે પિગળા ! પ્યારી ત્હને ! વિસરી અહા તદ્દન ગયો,
ભામા મુકી ભરથાગ એકલપેટ આજે જો થયો !"

"ઉન્મત્ત યૌવન-પુષ્પ તહાડુ સુપ્રકુલિત રાખવા,
નાચુ ધવલ તુજ હસ્તમા અર્પિશ મધુરમ આખવા
આરોગી એને એકલો હું અમર થઈને શુ કરું ?
એથી રુદુ ખવડાવી તુજને ! જીન્દગી પ્રેમે ભરું "

શબ્દ નિષ્કીર્ણિત [જાણે જે તપ એજ છે ધન ખરૂ—ગહ]

પાણુ વિટી રમાલમા ભગ્યરી મહેને જરાને ફરો,
'મોઢ્યે' તુજ પિગળા ! નૃપનિતે પ્રેમધ ! પેચો ! કર્યો '
શૃંગારે સજી સળ રગલુચને મત્રાણી આશાભરી,
જોતી ગહ અનીર કિન્તુ હૃદયે ! મેડોતો શ્રી ભર્તૃહરિ-

ઉત્પત્તિ — એ પિગળા નીચ પથે પળાતા,
દુષ્કર્મ કાધુ ! નહી શુદ્ધ રહીતી
નેવે મુકી નામના, કીર્તિ નીતિ,
બાધી હતી, કાષ્ટ બીજથી પ્રીતિ

ભુજગી — હતો યાર ઘેડારમા નીચ જાને,
પડી પિંગળા ગ્રેમમા ત્હેની સાથે
જનેતા તણી કૃપ રાણી ! લગ્નની,
દીધી લાજ-મર્યાદ કામે ! તમની

(હરિગીત)

આજ્ઞા કરી છે દાસીને “જા યાર તેડી લાવ તુ,
મહું કામ વ્યાખ્યો અગમા જલ્દી જઇને આવ તુ
ચદન શરીરે ચોપડયુ તદ્દપિ શિતળતા થાય ના,
જિતાવળી જા ! ખડેન ! જવાળા કામની જીરવાય ના”

‘ખાવુપિવુ મનભાવતુ ચિત કયાય પણ ગ્હોટે નહી,
કામે કરી અકળાયલી (હું) મુજને કશે ગોઠે નહી’
આજ્ઞા થકી પરિચારિકા ગઈ યારની ઘોડારમા,
એ દ્રશ્ય જોયુ તે થકી હિમન છૂટી પળવારમા’

પાપાણુ-પૂતળીવત્ થઈ ગઈ ત્થિર ડગ ચાલે નહી,
પાપણુ સરીખા આખના પલકે નહી ! હાલે નહી
દેખાવ એવો શો હતો ? કૌનક શુ જોયુ દાગીએ ?
એ દ્રશ્ય બીપણુ શુ હતું ? તે વાત વાચક ! વાચીએ

*

*

*

*

* માલા તણી ફરિયાદથી વિક્રમ અહીં આવ્યો હતો,
આગળ થકી “હું આવુ છું,” સદેશ ના કા’વ્યો હતો.
જ્યા અત્યવસ્થિત અશ્વ જોયા કોધ દીલે વ્યાપીયો,
લઈ આખખો, એ અશ્વપાલક-પીઠ પર ઉગામીયો

જીવનમિતિ — ઘોડારમા મધની ગધ મારે,
 સીના પડેલા જીઓ * દીશ ચારે
 વેશ્યા—ગૃહ જાય હમેશ રાતે,
 જાના દીકો મહે પ્રભુ ! ખૂબ જાને

(હરિગીત)

માલો બધુ જોલ્યો જતો, ને અશ્વપાલક કરગરે,
 વિક્રમ પૂછે ફટકાવતો “આખો દિવસ તુ કયા ફરે ?”
 “મૂકો ! જવા દયો ! આજથી હુર્લક્ષ કો દી નહીં કરે,
 બાપુ ! હવેથી રાત દિન હુ નોકરી નકરી ભરે”
 શિક્ષા કરી વિક્રમ ગયો, કે દાસી એ દાખલ થઈ,
 “શ્વાસેભરી આવી” અબાણી વાત થઈ જાણે કહી
 “પ્રીતે પધારો મહેલ રમિયા ! રાહ રાણીજી જીએ,
 કળ આપ વિણ પડતી નથી ..મેજે નિરાતે ના જીએ.”

(અશ્વપાલને જ્યે ગમેથી રણુપાપમા તેડી લાવી દિવાનખાનામાં
 બેસાડી, ચતુર દાસી રાણીના શયનગૃહને દ્વારે આવે છે)

રામી — (ખુદારથી) સાખી

શયુગારે સજ થઈ રહેા ઢેન ! પધાર્યા મોર !
 ચિતનન જોનુ ચિત્તમા આવ્યા પ્રેમી ચાર

* દીરાબે

(જપ્તે અત પુરમા રાણી અને રાજકુવગીઓની સખીઓન દાસીનું
 કાય કરતી હતી)

[૨૨]

અહા ! અકારી આવીયો કુસુમિની ! અતી ! તુ ચેત !
કમલિની ! ઉવાડ + પાખડી જે રવિ ખોલાવે
આતકા મેવ પગીઓ તૃપા હવે છીપાવ,
વિગ્હાગિત પિયુ-ભેટથી ખડેની ! સવ ખજાન

(પ્રત્યુત્તર)

રાણી—પ્રકૃત થઈ પ્રકૃત પાખડી અમર ! પ્રવેશ કાવ,
થોડું ખોનો ! ખડેકતા એક ! જરા શરમાવ
અણુવરતુ ન ઉચારીએ મહુ નહી નાટી જાવ
થોડામાજ મઝા પડે અતિ લોભી મા ! થાવ
વેણી ગજરે મૂથી છે ફરી ફરી જોડયા વેશ,
આછા અમર એલીયા ઝળહળ નૌતમ વેશ
ધરી શ્યામી ન્યુમી અનુ ! નયર-ઝકાર,
રસિયો રીઝે અપથી રોગ મનના જગાર

દમી—તો ! તારે હું ગડ હું વૃમાડ હું ચો !
બેધ ! બરાબર ઝાલજો પ્રે ! શાગમકોર

રાણી—અહુ સાડ ! ડાંપણ તજ જા જટ કર ના નાગ,
ઝટપટ મોઝલ પ્રિયને મોણા થોડા માર

દાસી—સમય મપડે અહુ કહે એમા શાની ખીજ ર
દાન મ હુ તો લેન આ ! (દા) એક અમૃતી મીજ !

+દ્વાર સૌંદર્ય રૂપી પુષ્પની શોભારૂપી પાખડીઓ શૃંગારની સુવાસ સજ

રાણી—આપીત નવમન હાર મન બહેતી મેઘન કાન્ત ।

દહાય હૃદયની હોલવે તન-મન થાય શાન્ત

(પરિચારિકા પ્રગણુ કડી જાય છે પિંગળાના નાગભુવનનું
રંગ-દાર ખૂંચે છે વિઠમનો માર ખાઇ આવેનો અશ્વપાલ પોતાને
બંજ ખોટી કર્યાથી નીસનો નાર્યો હાથમા ઘોડાનો ચામડા કે જે
રાણીના બતાવવા યોગ્યમાથી સાચેજ લઈ આવે હોતો તે લઈ
અદર પ્રવેશ કરે છે)

ભુજગી—હડી દાડી । હા બેટવા ચારને એ,
ભુને બાન । જે । જે । પને અધ કામે
હજે જગનમા પાપ શુ । એ નિમાર,
ફર બુદ્ધિ । માથે ભમે કાળ ૮૧૨ ।

ધસી આવતી પિંગળા બટનાને,
નિરી દૂરથી ફાટ એ અશ્વપાલ
પડી આંખ જના ચામડે । રાણી ધતી
રહી રિયજ જ્યા તા નડી ચાવી જાતી

હોહરો --[એા ઇશ્વર બજીએ હને રાહ]

અશ્વસાસ (ને) અવનોડતા સુરખી બીડી સન
રૂઢિ અગે ના રહી ગયા ઉપનો ગર્વ ।
રક્ત નેત્ર આરાક તણા મારુક ટક ટક જ્વેય,
હાસ્ય-નૂર સુખના ગયા કામ । રહ્યુ ના કોય

ઉપભવિ — વિકાળ મોઢું અવરોક્તા એ !
 હીલા થયા ગાત્ર ખુશી થતા જે !
 પાસે પછીથી ડરતી ગઇ એ,
 પૂજ્યુ ધિરે ‘કોઇ કસૂર થે છે ?’

(હરિગીત)

મોડુ થયુ બમ કેમ ? ખોટી થાઉ નહી દરકાર એ,
 ત્હારે મને શુ એમ ? કે — “આ અશ્વપાલ ગમાર છે
 કાપે ગળુ કો હી અમારૂં શા ભરોસા ગા ડના ?
 ચારી હવે કરવી નથી કોઇ દિવસ તુજ સગમા !”

તવ પિગળા બોલી ‘પિયુ ! ગુપ્તે થયુ એ ના ઘટે,
 ભરથાગ ભૂપ તજ નિગતર પિગળા તમને રટે
 માલપતિની માનીતિ મ્હારાણી તમને રહાય છે,
 કેવી તમારા પ્રેમની ખાતર અધીરી થાય છે !”

“શણગાર હું સજતી હતી શૃંગારભૂવનમા પિયુ !
 મ્હારા મને રસિયો રીંઝે ! તમથી અધિક જ્હાલુ કયુ !
 છો ભાગ્યશાળી આપ ! પૂર્વે પૂણ્ય-કૃત કીધા હશે,
 ડયાથી નહીં તો પિગળાના હૃદયમા તમ સમ વસે ?”

“જા ! જા ! બધા જ્હાનાછ એ ! સૌ પ્રેમ જુઠો તાહરો,
 છોડુ હવેથી મહેલ આ એ અત—નિશ્ચય માહરો”
 ન્યા રોકવા રાણી ગઈ ત્યા પીઠ પર ફટકો પડયો,
 વિક્રમ ઉપરનો શેષ રાણીની ઊપર ખાલી થયો

હિપગતિ — ફટકા પરે ! હા ! પડતાજ ફટકા,
રાણી હદેથી રડતાજ છૂપા
મુગે મુખે માગ બધો સહનતા
નેને+ અરે ! ઉ'ણુ નિરો વહનતા

પાય પડી પાલવ પાથરીને,
કામાધ ગાણી ! હજુ કમરે છે
‘કૃપા કરો હાય ! નન બળે છે’
(તદપિ) પાપાણુ હૈયુ નહી પીગળે છે

સત્ય છે — કામાન્ધો નૈવ પશ્યતિ !

(કામાધ કચુજ જોતો નથી)

(હગ્ગીત)

રે ! સૂર્યના રશ્મિ ઊડુના જેણે સદ્યા નહી જીવનમા !
સુકુમાર તે તન-ગૌર પર શા ગત-મોળો સુજાયા ?
નહી શબ્દ સગ્ગો સાલજ્યો નિજ જીવંતગીમા કોઈનો !
ટપસો, ટુકારો ના સહ્યો ! મહિયર શ્વસુરમા કોઈનો !
અજ્ઞાત છે જે “માર” એવી ચીજથી દુનિયા વિષે,
લોહી-તસો લેની પોંઠે આજે ફૂટેલી શી દિસે ?
રે ! દાસ દાગી મહસૂ જેને ગેજ ચરણે સૂકતા,
જેની નિકટ માલવપતિ જેવા સ્વમાનો મૂકતા

ઘડારાણી એ માલવ તણી કામાધ થૈ શુદ્ધિ ગઈ,
હલકા તુખમના નીચને ! પાયે પડી વિનવી રહી
કામી ! અરેર ! અધ ! 'પોતે કોણ' કે નવ પેખતા,
“ઉડો કુવો કે ખાઈ છે ?” અન્નાડી એ નહી દેખતા
આખો મિચી અન્દર પડે પાછળ પછી પમ્નાય છે,
‘સારૂ ! કયું ના હોત જો !’ એવી વિમાનણ થાય છે
રે ! કામ-શરથી કેટલા (યે) હૈયા કુણા વિધાય છે,
વાગેછ જેને પચ-શર “પાગલ-દિવાના થાય તે
હા’પણુ ટુલી જાયે બધુ...પાગલપણે મૂકાય છે.
એ પુષ્પધન્વા-તીરથી બે આખ ફૂટી જાય છે
- સુરનામ થાતા સત્ય રસ્તાની રહમજ પડતી નથી,
ખાધા વિના ઠોકર ! ગયેલો શુદ્ધ સા પડતી નથી.

ફૂવે પડે છે ! પ્રાણીઓ ! પ્રકૃતે નિકળવા ગહાય છે,
જાણ્યા છતાં ઝડે જળે ! જોયા પછીથી ખાય છે
અકલ નહી છાટો છતાં અકલ લ’ડાવા જાય છે,
જાણેછ ઉરવશે નહીં જાણસમણુ તો પણ ખાય છે
સાની મીતે જાણે છ+ કે આ કોંઈ છે, તો પણ પિયે,
વાવી લણે મનિમદ ! ફૂ-ફળ ! દોષ ભાનિને દિયે
કરતા કરે પશ્ચાત્ત પમ્નાવો લયકર થાય છે,
ત્યારેજ પાપી-વૃત્તિ સાથે કામને નિન્દાય છે

જે ચર્મચક્ર ! જ્ઞાનચક્રમાં પછી પડ્ડાય છે,
માયા મરી ફીટી જગત્ આ બ્રહ્મમય દેખાય છે
કામાધના ઇતિહાસમા કોટી ભર્યા છે દાખલા,
પરિણામ “પદ્માત્તાપ” અતિમ કેણુ નહી જાણે ભલા !

ઉપજાતિ -- જાણે છતાંયે બનતા અજાણે,
અપ્રીતી ખરી તો નહીં એ પ્રમણે !
જાણેછ આ ‘પાપ’ છતાં ડરે ના !
આ પુણ્ય પ્રીત તદ્દપિ ના !

પ્યારા ! પટાળો ! નહીં જિગળાએ !
બહાનમ્ મનાયો ! વળગી વળે
પ્યાગ ઢહીને ડર કંઠ લાવ નાખ્યો
કામી પુરે નમ મિલ્યા ચામો
સુગાં નાગો બુદ્ધિ એ રે છે,
વલ્લથી રાણી-પટ રે ! મરે છે
અશ્વત્થ આનિગન ધિમ્બુ એવા,
નિર્નિજ રુ ! ચુમન-ગાત લેવા

હોહરો -- નેત્રપટનરી, અરુપલા ચાળા બેલો નીચ,
નયન વિકારી બેડના બુદ્ધો આંધળી પ્રીત
નિભય કામી-પ્રેમીઓ વિમર પ્રભુ-મય પાપ !
ભ્રમર મરે કમળે : મતિ નિરે નિકટ વિનાશ

[૨૮]

(હરિગીત)

ત્યા લાગ જોઈ અશ્વપાલે વાત વિતેલી કહી,
“ત્યારા દિયરના હાથથી મહારી દશા લુડી થઈ”
કોધે ભરાઈ સાભળી ! મુખ રક્ત રાણીનું થયું,
અપમાન નિજ આગળ કરેલું વિક્રમે તાણું થયું

(એક બે વર્ષ અગાઉનો બનાવ)

બે બધું વિક્રમ ! ભરથરી ! દિન એક મૃગયાએ ગયા,
સમ્રાજી પણ સ્ત્રી-રાજ-હઠ લે મગ શેડારે ગયા
વાદળ ચઢી આવ્યું તપહા ! વરસાદ વરસ્યો જોગમા,
શબ્દો નહી કાને પડે વિજગી-કડાકા-ઘોગમા

સૂઝે ન દીશા કોઈને અણધાર્યું અધારૂં થયું,
ગમ કોઈની નહી કોઈને કે કોણ ? કયા કયા જઈ રહ્યું ?
અણચિતવી આ આફતે ગજન ઉધે રસ્તે ચઢ્યો,
દુર્ભાગવશ વિક્રમ બિચારો ! પિંગળા સાથે રહ્યો

લીલા કરી થોડી ! પછી એ મેઘગજ સમી ગયા,
ભગવાન ભાનુદેવના અજગાળીયા આછા થયા
પટકૂંગ ભાલી-દિયરના વરસાદથી પલ્લળી ગયા,
જળબિન્દુઓ એ ચીરથી નિતરે નિગળતા બે થયા.

અગો અખિલ લિલ્યલા શીતે કરી ધૂજે મહા !
ગગડાટ ઘોર ગગન તણા કાને હંભુ ગૂજે અહા !
ખારીક ઝીણી જાળ જેવા ચીર રાણી પડેરતા !
ભિન્નઈ અગે ગહોટીઆ ! જાણે નવસા શુ હતા ?

ગાત્રો સકળ દેખાય આછા ને લિના એ ચીરથી,
નિતરી રહ્યુ લાવણ્ય માડી ચર્ણથી તે શીરથી
અવળા મુખે વિક્રમ ઉભો ! બધુ વિષે વિમાસતો,
‘પણ કે નહીં એ વીર છે’ મન એમ માની વાળતો

આ બાળુ વિક્રમસિંહ બધુના વિચારો જ્યા કરે,
ત્યા રાણી પાછળથી દિયરની રહોડમા ધીમા સરે
એકાન્ત સ્થળ અવલોકતા ફૂંવાસના ઉર ઉદ્ભવી,
વિક્રમ સ્વરૂપે લાગીયો શુ કામદેવ ખોજે નથી ?

એકાન્ત છે દુશ્મન મહા ! યુવાન નર ને નારનો,
એકાન્ત ભૂલાવે ભલાને ! ભેદ સારાસારનો
સોખત કરાવે પાપની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
નીતિ ચુકાવે આપની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે
વૃત્તિ જગાડે વિષયની ! જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
બદ્દો લગાડે આખરને ! ચીજ તે એકાન્ત છે
શુ “પાપ” એને ઓળખાવે ! ચીજ તે એકાન્ત છે,
જે ભાવના નિર્મળ ભમાવે ! ચીજ તે એકાન્ત છે

નિષ્પાપ હૃદય પતિત કરાવે । એક એ એકાન્ત છે,
 નિર્દોષને દોષિત કરાવે । એક એ એકાન્ત છે
 ડાઘા લગાડે દીલમા જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
 જીવન પધગવે ચિતામા । ચીજ તે એકાન્ત છે

સશય અણુવે સહેજમા । જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
 પાઠો ભણુવે ભેદના । જે ચીજ તે એકાન્ત છે
 સ્પર્શે તબવે શર્મને । જે ચીજ તે એકાન્ત છે,
 છેવટ લબવે ધર્મને । જે ચીજ તે એકાન્ત છે

દુર્બુદ્ધિ જોગીમા જગાવે । ચીજ તે એકાન્ત છે,
 વેરાગ્ય વૃત્તિને ભગાવે । ચીજ તે એકાન્ત છે
 જે પાપને ક્ષમે ક્ષાવે । ચીજ તે એકાન્ત છે,
 પગ નર્કકુડ વિષે લમાવે । ચીજ તે એકાન્ત છે

કૂછદનુ જો પગથીયુ, તો ચીજ તે એકાન્ત છે,
 ફિટકાનુ જો મૂળીયુ, તો ચીજ તે એકાન્ત છે
 ભગાણુ પતી-મર્તી-ધર્મનુ, તો ચીજ તે એકાન્ત છે,
 મડાણુ પાપ કૂકર્મનુ, તો ચીજ તે એકાન્ત છે

ઝે'રી કુલોનુ ઝાડ એ । ઝે'રી ફળો ને યીજ છે,
 સ્પર્શો ન એને સ્વપ્નમા એકાંત ખૂરી ચીજ છે.
 ઝે'રી હવા એકાન્તની ભૂલેચુકે લેશો નહી,
 લેશો પછી નક્કી નિરોગી જીવને રે'શો નહી.

એ'રી અરે એકાન્તનો ! એ'રી અરણ્ય એ'માં ફુટે,
 પાણી પિવા તે જાય ! જેના પૂણ્ય પરવારી ઉટે
 એ'રી જળાશય જોઈ એ ! જાણે નહીં પ્યાસીતહિ,
 જળપાન એ'રી જો કયું * આરોગ્ય જળવાશે નહીં
 એકાન્ત અન્ય ઉમાપનિનો કુલ વિષનો જાણજો,
 એકાન્ત પર-તર-તાર *ના વે એ પ્રસંગજ આણજો
 મળશે ન સગી લાભી સાથે દિયર પણ એકાન્તમા,
 મળશે ન બધું ખડેન પણ મોટી વયે એકાન્તમા
 એકાન્ત વસ્તુ ડાળજો અગારના સરસી દહે,
 એકાન્ત એ શોધો ઋષિ સન્યાસીઓ જેને ચહે
 રે ! ધર્મ ! હિન્દુ-શાસ્ત્ર ! તે કે' છે વધીને એટલે !
 પરણેલી યા વિધવા યુવા સાથે પિતા પણ ના રહે
 યુવા અપરમા સાથે મળવા પુત્રને નિષેધ છે,
 કળિયુગ, ત્રેતા, નત્ય, દ્વાપર યુગ યુગે એ ભેદ છે
 સત્તાન વીર-કુણાલ પર મા સાવકી મોહી હતી,
 +ઓખા-નુપુર-અકારમા શુદ્ધ શિવે ખોઈ હતી
 જ્યાં એક લોહીના અને આત્મીયને પણ ના કહી,
 ત્યાં પર-પુરૂષ પર-નારને મળવાની વાતો ક્યા મહી ?
 એકાન્ત અપજન-ધોધ છે, છાટા ઉડાડે શુદ્ધને,
 ચેપી નારો ગેગ એ ખહેડાવી દે છે બુદ્ધને

સર્વે યુવક-યુવતિ તણે દુશ્મન પ્રચડ ગણાય જે
તે એક એ ! બમ એક એ ! એકાન્ત છે ! એકાન્ત છે
બ્યા પાપ, બ્રહ્માચાર, ને દુષ્કર્મના દ્રષ્ટાત છે,
ત્યા એક એ ! બમ એક એ ! એકાન્ત છે, એકાન્ત છે

દિયર અને લોભઈ ભાગ્યવશાત્ સપડાઈ ગયા,
વિક્રમ અને એ પિંગળા એકાન્તમા આવી ગયા
નિર્ખી સ્વરૂપ વિક્રમ તણુ મોહાધ રાણી એ થઈ
નિજ ભાન ભૂલી રૂપ એ એકી ટશે નિર્ખી રહી

કામી વિકાગી ભાવ આખોને વિષે ઉભરઈ રહ્યો,
મા-પુત્રનો એ પ્રેમ નિર્મળ પલડમા પલટઈ ગયો
થાતા પતિત વિચારમા કામે ધનુષ્ય ચઢાવિયુ,
જેચી કેમાન મૃદુ કુસુમ-શર પિંગળાને મારિયુ.

વાગ્યુ હૃદયમા રાણીને ! કામાધ સહસા થઈ ગઈ,
જેણે કરી બે જ્ઞાનચક્ર આતરિક ફૂટી ગઈ
ઢોંગી બની બેહોશ એ બહુ ધ્રૂજતી બાઝી પડી,
વિક્રમ વિમાસણમા પડ્યો, રાણી બહુ રહી'તી રડી

“કપિત લતા સમ કાય કપે, વા શિતળ બહુ વાય છે,
કો' કયા ગયા ભાઈ તમારા ? જીવ મમ ગલરાય છે”

“હા ! હા ! કરો શુ ? માત જો ! આ આપને છાજે નહી,
વર્તન અસહ્ય તમારૂં માતા ! દીલ કા દાઝે નહી !”

❀ પોંગળા અને રાજા ભરથરી. ❀

રસસેકેડે ભી મહાકવિભાઈ સાહેબભાઈ ૧૬—:કાશીનગર

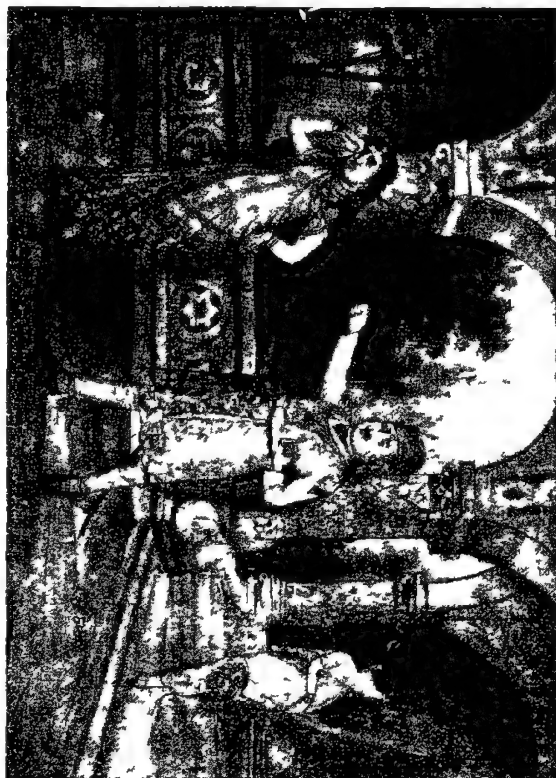

શ્રી પ્રાણીભવન પુસ્તકાલય દાવરશેઠ—મુંબઈ.

તીરછા નયનના બાણથી ભેધા હૃદય દુર્ગો તમે,
ત્રેમાળ પિન્નરમા પુર્યા, પ્યારી હવે કેલી અમે

રાજા ભરથરી પિંગળાને ફીટ્કાર આપે છે.

પ્રકાશક — ડૉ. પ્રાણદાસ જીવર્ણદાસ ભટ્ટસેકર

પ્રકાશક — ડૉ. પ્રાણદાસ જીવર્ણદાસ ભટ્ટસેકર

ધિકાર ત્હારી માતને, ધિકાર ત્હારા તાતને,
ધિકાર ત્હારા સાથને, ધિકાર ત્હારી જાતને

“પળવારમા આવી જશે અહિં ભાઈ મહારા ભરથરી,
ગભગટ છે આ નિષ્પ્રયોજન બધુ બળમા કેશરી”
આ શબ્દ વિનયી સાભળી, બેશર્મ બોલી પિગળા,
“વ્યાપે શરીરે શિત ! ગ્રહો કર ! હુક આવે કંઈ ભલા !”

વિક્રમ નિખાલસ દિલનો ! આ લેદ કે સમજ્યો નહિ,
પાપિષ્ઠ વૃત્તિ પિગળાની પાર કે પામ્યો નહિ
“ભાભી ! તમે મહારે મને બહુ પૂજ્ય માત સમાન છો,
પાક્યો તમારે પેટ જાણી પુત્રની દ્રાટે જીવ્યો”

કપિત હૃદયથી વિક્રમે કર પિગળાને આલીયો,
ઢોંગી ધુતારી રાણીએ ઉત્સાહથી જે આલીયો
ત્યા તો અચાનક “રે ! અરે ! હા ! હા ! મહને કે થાય છે,
જાણો મહને ! જો ! કોઈ ! કપારી શરીરે થાય છે”

“મસ્તક ધુમે મહારૂ...બહુ અઘારૂ લાગે છે બધે,
જો હા અરેરે !” ઢોંગ ને ઉદ્દગાર કૃત્રિમ શુ વધે ?
વિહ્વળ દશા પૂરી બતાવી રાણીએ અડધી ઘડી,
બેળાકળી જાણે બની ! વિક્રમ ઉરે ખાઝી પડી

“હા ! હા ! અરેરે ! માત ! આ શુ ? ભાભી આ શી ઘેલછા ?
જોશે કદાપી કોઈ તો શકા પડે એ સર્વથા”
છોડાવી રાણી-હાથ ને વિક્રમ ખસી આવો ઉભો,
“મનમા ભલે ના મેલ ! ભાભી ! જહાર આ અવિવેક શો ?”

પાપી લુલ્લી ત્યા પિગળાની પ્રેમવશ ખૂલી ગઈ,
કામાધ રાણી ફૂળ, જાતિ, ફૂળ, સૌ ભૂલી ગઈ
લગ્ન તણે પટ ફેલી નિ સકોચથી રાણી વદી,
‘વહાલા ! નથી વહાલું મહેને તુજથી વધુ કોઈ કદી”

“તુજ ભાઈની ભાર્યા છતા હું તો ત્હને ખસ મ્હાઉ છું,
તુજ પ્રેમ ખ્યાસી હું ઉઠાસી ! રોજ રહી મુકાઉ છું
દર્શન વિના આઠે પ્રહર મહેલે અધીરી થાઉ છું,
ચિતવન કરૂ તુજ ચિત્તમા ! ત્હારા વિના મુઝાઉ છું”

“એકાન્ત મળતા આજ મહે સૌ ભેદ મ્હારો ખોલીયો,
આલિંગ ! શાન્તિ આપ ! સત્વર સમય થોડો બહુ રહ્યો
ક્ષણ એક તે મ્હારે મને સૈકા બરાબર લાગતી,
ઉરમા અરેરે ! શુ કહું ! તુજ સ્નેહ-શૂળો વાગતી”

પાપાણુવત્ પળ એક તો વિક્રમ ચક્રિત સ્થભી ગયો,
આ ગૂચ કેવી અટપટી ! ગુચવણ વિષે ગુચવઈ રહ્યો
બીજી પળે પણ ચતુર એનો પાર સૌ પામી ગયો,
તિરછી નજરથી જોઈ ઉત્તર રાણીને આપી રહ્યો

“ભાભી ! અરે ! ભાભી ! તમે ખોલો ! બકો ! શુ ? સાન છે ?
સ્વામી તમારો હું નથી ! રણવાસ નહિ, આ રાન છે
નિર્લગ્ન આ શબ્દો કહો, કોને ? કઈ એ ધ્યાન છે ?
વિક્રમ ઉભો તમ પાસમા ! નહિ ભરથરી ! એ ભાન છે ?”

“હું ભાનમા પૂરેપૂરી, ખ્યારા ! તમે મુઝાવ મા, મનમા બધુ ભાવે છતા મોઘા નકામા થાવ ના ઠાલી ઉપરનો ડોળ ! પોગળ દલાને છોડો હવે, ખાલી સમય શાને ખુઓ ? તૈયારી એને * આવવે”

“હાવા લલિત આ'વા બધાને રોજ કઈ મળતા નથી, એકાન્ત વારવાર આ સંજોગ સાપડતા નથી ભાવે કરી લેજો નિવારો કષ્ટ પ્રિય ! અનગતુ, અવસર મળ્યો ! સુખ લોગવો ! આ પિગળાના સગતુ”

“માતા તમે મ્હારા તમારી શુદ્ધ આજે કયા ગઈ ? હું તો તમારો પુત્ર ક્ષુદ્રાંટિ અરેરે ! કયા થઈ ? માતા બગાડે જો નજર સતાન પર તો થૈ રહું, આ ધરતી પરથી ધર્મનુ સામ્રાજ્ય જાણો સૌગતુ”

“આવા અઘટતા વેણુ શુ ઉચ્ચારવા તમને ઘટે ? જે પાપ લાગ્યુ ઘોર પ્રાયશ્ચિત કર્યા વિણુ ના મટે ‘તમ પુત્ર છુ’, એ ભાવના અકિત કરો અતરપટે, સાચી સતી તો તેજ સ્વપ્ને પણ અવરને ના રટે”

“મોહાધ થઈ માતા તમે સદ્ધર્મ ભૂલી જાવ છો, નીતિ ! સતીનો ધર્મ ! ચૂકી વિષયમા લપટાવ છો. રે ! મોક્ષ મેળવવો રહ્યો ! શિદ્ધ નર્ક પડવા જાવ હો ? અમૃત મળે નહિ છો ! પિવાને ! જેર પણ લલચાવ કા ?”

“માધુ થવાયે છે નહીં ! બસ થાવ સારા માનવી,
 દેવી થવુ આધુ રહ્યું ! પણ વૃત્તિ આ શી દાનવી ?
 વિષયાનુરાગી ચિત્તને વિલુ-પ્રેમમા વાળી લીધો,
 યતિ-પ્રેમમા પલટો, અગર, પણ કામને બાળી દીધો.”

“શાથી મતિ મારી ગઈ, કે કેણુ છુ હું ? વીસર્યા ?”
 આવ્યા પડળ શુ આખ પર, કે પૂણ્ય પરવારી ગયા ?
 કયા બે ઘડીની ટહાણુ, માટે ધર્મને નેવે મુકે,
 યતિવ્રત ઉપર જળ ફેરવે ! સાથે સતીત્વ વળી ચુકે.”

“ઓ ભાઈ ! મ્હોટાભાઈ ! શુ આ આ તમારી નાર કે !
 ફુલટા તણા સ્વામી થવામા પણ પ્રભુ ! ધિષ્ઠકાર છે
 ધિષ્ઠકાર છે, ક્રિડ્કાર છે, માતા વધુ કે’તો નથી,
 ચેતો હજી બોલ્યા તમે તે લક્ષમા લેતો નથી.”

“સોદો કરા ના શિયળનો અણમુલ નિવિ એ જાળવો,
 સ્વામી વિનાનો સૌ સમય સ્વામી-સ્મરણમા ગાળવો
 શ્રીઓ શિયળને વેચનારી ! હોય છે વારાગના,
 વેશ્યા અરેરે ! શુ સતી ! ભર્તૃહરિની અગતા ?”

મન મારતા શીખો...નહારી વૃત્તિ માતા ફેરવે,
 કાઠી વિકારી ભાવ નિર્મળતા નયનમા ઠેરવે
 પગલા ભરો સભાળીને ! માતા ! વિષય-રૂપ છે જીવો !
 એણુ કયું નિર્મળ હૃદય પસ્તાઈ અંતરથી ! ધુઓ.”

“જે મન-વચનમા ડાઘ લાગ્યો, ઘોઘ નાખો તેહને,
સાચા હૃદયના શુધ્ધ પશ્ચાતાપથી શુ ના બને ?
મોહાધ મા ! જે થાત કેશવ-કાન્ત-પ્રેમે આટલા,
બાલી ! તમારી ભાગતે આ જન્મ-મર્ણુ તણી બલા ”

“બહાલા ! મહને સદ્ગાન આ તહાર જરી ગમતુ નથી,
કામે બળુ છુ ! કયાય પણ મહાર હૃદય રમતું નથી
આ શિષ્ય જે માલવપતિ વિષુ કોઇને નમતુ નથી
આજે નમે છે તે તહને ! ઉર ! વેદના ખમતુ નથી ”

પગમા પડીને પિગળા પટરાણી પાલવ પાથરે
પોતે પડી પૂજ્યાત્માને પાડવા ચન્નો કરે
માથાવટીનો ભાગ જાણી જોઈને મરવા દીધો,
છેડો ખર્યો છાતી ઉપરથી લક્ષ્મી એ ના લીધો

નિરજા નયણખાણે કમી કામાધ-મહિલા મારતી,
ઘાયલ થશે ! હુમણા વિધાશે ! એમ મનમા ધારતી
વિખરાયલા શા વસ્ત્ર આછા ! જાગ જાણે કામની !
શુકદેવ-વિક્રમ ! પિગળા-રલા શુ દૈવી ધામની ?

પણ આખરે શુકદેવ પાસ હતાશ જ્યમ રલા બની,
સિદ્ધાર્થ પાસ નિરાગ જેવી ઈર્ષ-સિધ્ધિઓ બની
ત્યમ પિગળા ! વિક્રમ-કને બહુ બહુ કર્યું ફાવી નહી,
તોયે તજ આશા ન ! છેડો ખતીલી લાવી નહી.

“એવો અભાગી કોણ જે આવી મઝા’ નહી ભોગવે ?
ગમતી નથી, રાખો ! તમારી જ્ઞાનની-ગીતા હવે
આઘો મૂકી ઉપદેશ ! આવો પ્રાણવલ્લભ ! પ્રેમથી,
આલિંગનુ ને ચૂમવું એમા અધર્મ ડરો નથી”

“ગરમત ઘડીભર ! માણવામા પાપ લાગે ! વહેમ એ,
ન્યા પાપ-પૂરુષ કશું નથી જ્યાં એ-હૃદયમા પ્રેમ છે
એ પાપ પ્રેત નથી કંઈ ! એનાથી આમ ડરો નહી,
પોથી-પુરાણે યાદ પ્રેમ-પ્રત્યગ પાન કરો નહી”

‘વહાલા ! જુઓ અલખેડું યાતન અગમા ઉભયય છે,
ભીના ડરો આ ગાલ જે ! એ ન્યાના સૂત્રાય છે
કોમળ કંઠે તમ-કંઠમા પડવા અધીરા થાય છે,
‘હૃદયે-અંતરે ભેટવા પ્રિયતમ ! પશ્ય રહ્ય છે’

‘સર્વત્ર પડવા પ્રેમના ! પ્રતિગિમ રાજેખાર જે,
જગલ તરે, હું, તો મહેને તો પ્રેમના દેખાય છે
મનુ હું’ લાગે ને તો માર અન્ન રતિ-પતિ,
એજન તમા ! ખાઉ હું હું આપના હૃદયની નથી

“નાગના હૃદય કેડું ! ડરની કામળી મારી અરે !
(પણ) તપલગ રિશ્વામિત્ર ભોજો ! મેનના કેવી કરે !
મિદ્યાર્થ છુદ સમાન ચ તન મારવું મુશ્કેલ છે,
મયમ અને મન્યામ એ નાહી દોષનાના ખેલ છે”

---

*માણસનું હૃદય પણ પળે ડહું નીચું થાય છે, અ કલપના છે

“શકર થઈ સાધો સમાધિ સર્વ માયા પરહરો,
પણ ભીલડીએ ભોળવ્યા ! એ દાખલો દીલે ધરો
પાસે રહી વહી જાય છે, મદમસ્ત જોળનનો ઝરો,
એમાર્થો એ તરમ્યા પ્રવાસી ! એક જોખો તો ભરો”

“સૌન્દર્ય-વાડી આજ મહારી મધમવી-મહેકી રહી,
પચગી પુષ્પ પ્રપુલ્લતા બહુ ખેલકથી ખેલકી નહી
આજે ઉતારો ! માન માગો શુ ? મુસાફર ! અહીં ઝરો,
આવો ! વિસામો ડોળ જરા ! શોભા જુઓ, સધળે રરો”

“પૂરો હૃદયને પિજરે મેના ! તમે પોપટ-પતિ !
એજાન્ત આ ! જોનાર તમા કે મહન કાઈ નથી
સાકળ સુજોગિત નેકની ગમતી નથી શુ ? નથી ?
આવો ! જતાવુ એક વસ્તુ માપને હું અવનતી”

“કામાપ સુતા બહુ થયું ! જે ગામ, આગા હરે,
ભર્તૃહિને ભાગ ! અજબ એ નાના નહિ સહે
આ પાતો નેન ને વ્યાપી રાત્ર દગ-દગ તે,
જેની બધાને પહી છે એની મહેને પગ પહીક છે”

‘આકશ અવનિ પગ પડે ! ગગા કી અળી વે,
ધરતી વસાવળ જાય દુનિયા રાતને દાહો કહે
ભાગે રવિ પશ્ચિમ દિગામ (ને) પૂવના જો આથમે,
છો ! દેવને દુનિયા દમે ! દાનવ તણે અરણે નમે”

“છો ! દેવ-દર્શન સ્વર્ગમા સીડી મુકી દુનિયા કરે,
 *પૂર્તિ ઉઠાડી સૂર્યને ઝાળેા કદી કોઈ કરે
 રાણી તમે (તો) શુ ? ઇંદ્ર-ધરથી અપ્સરાઓ ઊતરે,
 ‘પરનાર મહારે માત’ વિક્રમ આખ ના ઉચી કરે”

“વિષ્ણુ પધારે મોહીની-રૂપે કદી છળવા મહેને,
 (તો) વિક્રમ ઉભો રે’ ખડેન ! સંબોધન કરી પણ એમને
 ત્યા મુન્દરી ! મૌનદર્ય (તે) ત્હારે શી ગણત્રીમા પછી ?
 વિક્રમ ઉભો ! આ પ્રેમઘેલો ભરથરી ત્હારો નથી”

“ચેતાવુ મહારા ભાઈને ! નક્કી હવે આ વાતથી,
 વાકેફ ત્હારા (આ) કૃત્ય-કાળાથી જરાયે જે નથી
 (તુ) આવી ડલકીત રાજમાતા (આ) રાજમા નહી કામની,
 +કીર્તિ ઘટે ! માલવપતિ ને માળવાના નામની”

“માતા ગણી છે, ને ગણુ છુ, સાક્ષી એનો શ્રી હરિ,
 અપવિત્ર આખે જન્મમા જોયુ નથી ઝાખી જરી
 તોપણ અરેરે ! નીચ ! *નિર્લજ ! માગણી કેવી કરી ?
 પતિ ને પ્રભુની આખમા તુ ખેવફા આજે ઠરી”

‘અફસોસ ! કેવા રનેહથી મમ ભાઈ ભોળો મ્હાય છે !
 ગગા સમાન પવિત્ર ગણુવામાજ ગોથા ખાય છે
 અમૃત માની આવતો, તેને હજાહજ પાય છે,
 સમજી સતી ! (ત્હને) એ અધ વિશ્વાસે ! અપાર ઠગાય છે”

આવું વહી જ્યાં વિક્રમે છોડી જના પગલાં ભર્યાં,
ત્યાં પિંગળા ચેતી ગઈ ને હાવભાવો સૌ કર્યા
વિક્રમ જતો રોકી, હસીને હેતથી બોલી પછી,
“કેવા ઠગ્યા ! આખાદ વા’ ! આજે અહા ! મહે દિયરજી !”

“સમજી ! ચતૂર હશે દિયરીયા ! એમ હું તો માનતી,
પણ બેઉ સરખા બાધવો ! કે સ્ત્રી-ચરિત્રી ભણ્યા નથી
લોળા તમારા બાઈ ને લોળા તમે પણ છે ભલા,
પુષ્કળ ભણ્યા ! પ્રમદા-ચરિત્રે ! તોય મારો *વેવલા”

“સમજ્યા ” દિયરજી ! સૌ ભણ્યા પણ એક આ બાકી હતું,
એના ભણ્યા વિણતું તમારૂં ધૂળ છે ભણતર બધું
હું તો જરા જોવાની ખાતર ! +પાગળું જોતી હતી,
પાણી તમારૂં કેટલું છે ? માપ તેનું માપની”

“આકી કસોટી ! મન તમારૂં આજ મહે જોઈ લીધું,
સાથે જરા સ્ત્રી-ચરિતનું પહેલું ચરણ શિખવી દીધું
અચળિત તમારૂં મન પ્રૂરૂ મહે પારખ્યું ! બહુ ધન્ય છે,
જોયો તમારો બાઈ-ભાભી ઉપર પ્રેમ અનન્ય જે !”

“જોડું ન તહેજ લગાડશે આજે પરીક્ષા મહે કરી,
હેજે ક્ષમા અપરધિની તમ-બધુની (હોહ) જો હું ઠરી”
પડવા પગે જના જાય, ત્યાં તો વિક્રમે ઉભી કરી,
ભાભી ! તમે મમ માત ! મહોટી બૂલ મહે અરરર ! કરી”

‘સમજ્યા વિના ! અવિચારી થઈ, બહુ બહુ કહ્યું મહે આપને,
ઓછું ઉરે નહીં આણુતા ! દેજો ‘ક્ષમા’ માતા મહને”
કરનેડીને એ પિંગળાના ચરણમા ચિકમ પડયો,
શુ સ્ત્રી-ચરિતની જાળ ! કંઈક ક્ષમાય ! એય ક્ષમી ગયો

હમણા બની જે વાત ! ભુલ્લી નાખતા ભૂલી ગયો,
કાલા મધુરા બોલમા લેજો ! ભમી-ફૂલી ગયો
આખું વચન “આ મશકરી ! કહી કહું નહીં ભાઈને,”
નિશ્વાસ બેમાડયો ફરી ! એગત બુઠા જ્યા ખાઈને

ભાઈહાં અબ્યો પત્ની, નેહીજના સાથે મળ્યા,
જાણે ન ગળ ‘શુ બન્યું ?’ નિજ નમ્રમા ત્રણે વળ્યા
ભત્રી ગયો આ વત ચિકમ તે પડી અગળ જતા,
પણ બેઠો ! બોલે તોલ ! તાળીના તદ્દનમા ખચત

અધકેડ દો ઉચળ, ને વિજળ ! નાની જ્ઞા,
અપમાનના ગમે નમ્રમા ચાજ હતું નાલી તદ્દા
નિશ્ચય થો પાડે નને ! એ પિંગળાને તે મને
‘નહીં જે વાળું ચિકમા ! ! પિંગળા ! ન ના મહેને”

લાગ્યો દિવે જે ડગ તે અગ્રિ ન વિચરી હતી,
અપમાનની એ આગ ઉગ્યા ધરા ના નિસરી હતી
આજે નમય આવી ન આનંદ ન નમ્રી તાજ વર્ધ,
બહુ વખત પરની વાત એ ! હમણાજ જાણે ના બની !

બોલી સ્વગત “હે વિક્રમા ! આવી બન્યુ ત્હારે હવે,
બળવુ નિરતર વેગની આગે વધુ ના પાલવે
કયા હુ નહીં ! કયા તુ નહીં ! આજેજ એ નિર્ણય કરે,
નાચુ જુહું સમજાવીને તુજ ભાઈના કાનો ભરે .”

નિશ્ચય કરી પાકો હૃદયમા ચારને સમજાવીયો,
પોતે ઘડેલો ઘાટ પ્રેમીને પછી બતલાવીયો
ત્યા તો બબર લાવીછ દાની કે — ‘પધારે ભૂપતિ,’
જે સાભળી થઈ અશ્વપાલકની હશે કેવી મતિ !

રે ! જગ દારૂના નિશાનો લાલ તે પલટઈ ગયો,
ગેરે ગુલામી છેડ દાળો શાહી જેવો થઈ ગયો
‘આગ્યો અહીં હુ કયા ? અરે કયા ભોગ લાગ્યા માહંગ,
ચો મા ! મહત્ત ન તડ ! હુ પાયે પડુ હુ તાહત્ત’

‘સાજો પ્રિયા ! ત્હારે હૃદય તા એથ મહત્ત તજ દે,
તુ બાયડી ક પોતે ! મા’ ના જ ગા, નરણુજ છે
વાગી જવાના બાગ બાપવીયા ! હવે હા ! શુ થશે ?
રે ! હાય ! મહારી બાયડી ને દાકન મર ? જશે’

કોયે ભગઈ પિગળા બડબટ ગાડો સભળી,
પણ શુ કરે ? વ્યાકૂળ ને વિહવળ બની બેતાવળી
ખાટી પડ્યોતો સ્પોગડો જે ખૂમ એ, અચાગર,
એમા ઉગાડીને પ્રયો અધારે રહેના આકરે

હર્ષણુ વિષે નિર્ભી બરાબર વસ્ત્ર ને વેણી કર્યા,
ત્યા તો અમરકુળ રાય લઈ દરબારથી આવી રહ્યા
હોડી, વધાવ્યા નાથ ! દ્વારે હર્ષથી ભેટી પડી,
“મોડા પધાર્યા કેમ ?” મુશુ કંઈક એવું બડબડી

“બહાલે વધાવું આજ હું માલવપતિ મહારાજને,
માશુ પ્રભુ ! જન્મોજનમ્ આવા પતિ મળજો મહને”
પગ ઘોઈને પ્રજા કરી રાણી ઉતારે આરતી,
કેા દેવ-દેવીની ગરજ દાપત્ય-જોડી આરતી

કુમકુમ તિલક ભાલે કરેલું ભરથરીને શોભતું,
રમણી-હૃદય જોતા વદન-કાન્તિ પલકભર શોભતું
શૃંગારભુવનમા વિરાજી દેવ-મૂર્તિ તો નથી !
એ દેવ પાસે પિંગળા દેવાગના સમ શોભતી !”

પખા વડે પતિદેવને, વા પિંગળા નાખી રહી,
“આજ્ઞા પ્રભુ ! શી દામીને ?” વચ્ચનો વિનિત ભાખી રહી
“આજ્ઞા તહને ના હોય ! દેવી ! તું હૃદયમદીરની,
જીતો તમે સહેજે ! થતી જ્યા હાર મહોટા વીગની”

“મૌનદયના કીરણ તમારા સૂર્ય કરતા આકરા,
તહારા નયન-ખાણો વધે ! કાતીલ કટારીથી જરા !
પાગલ બનાવ્યો છે પૂરે પ્રાણેશ્વરી ! તહે પ્રેમમા,
કેણે ભરી અદ્ભુત આ મોહીની તહારા નેનમા ?”

“નહુ ભયાં શા આખમા જેથી અમે ઘાયલ થયા,
આ નેત્ર-ચાળા શીખવે ! એવા ગુરુ કહેને કયા ?
પાપણુ તણા પલઠારથી શા કાળજે કામણુ કર્યા,
આવીજ ભુરકી નાખવા શુ ભરથરી સાથે વર્યા ?”

“અણિયાળી આખે અવનવા ! લુચ્ચી અટકચાળા કર્યા,
અતુરાઈથી અતુરા તમે ! તન-મન અને હૈયા હયાં
મડપ વિષે પણ રહેન-ચાળા ખૂબ કીધા’તા ગળ્યા,
કોને જરા ! કે કોણુ ? એ ઉસ્તાદજી તમને મળ્યા ?”

“તિરછા નયનના બાણથી ભેદ્યા હૃદય-દુર્ગો તમે,
પ્રેમાળ પિજરમા પૂર્યા ! પ્યારી ! હવે કેદી અમે”
કર આલવા દીધો જરા ! ત્યાં તો મહેને વળગી પડી,
મહારા હૃદય-રથમા ખડી ચાલાક ! તુ બેઠી ચઢી”

પ્રેમી પ્રવેશો આ અને આગળ હજી ભજવઈ રહ્યા,
રીસામણા રાધા-કહનૈયાના રસિક શરૂ થયા
વાકુ જરી કે પિગળાને છેડખાનીમા પડયુ,
ત્યાં તો “મહેને બોલાવશો ના-જાવ” એ પહાતુ જડયુ

રાજા મનાવે રાણીને “જો માન મહારી વાતને,
પાસે હજી ! હા આવ ! જો કે કાનમા કહું હું તહને”
પાસે ગઈ જ્યા પિગળા ! ચુમી જરી ભર્તૃહરિ,
ઉલટી રિસાણી રાણી “લુચ્ચા ! જાવ હા-ખા-ચ્યો વરો”

“હુઆ ઠગાગએ ઠગી ! લોળી ! બનાવી-છેતરી,
અડશે નહીં અમને હવે ! બોલાવશે ના ! હા ! ફરી
હુઆઈ મહે જાણી તમારી વાત કે'વાની ખરી,
આવા અડપલા ! આમ કરતા ! કે વિચાર પડે જરી !”

“અપરાધ કરજો માફ ! દેવી ! દાસનો જો કે થયો,”
કહી ભરથરી હી-હી કરી ત્યા ખડખડાટ હસી પડ્યો
“હે જગન-અબા ! આપ તો કરુણાળુ ! બહુ કે'વાવ છો,
દ્રષ્ટિ દયામય નહીં કરો ? શુ આમ છેક રિસાવ છો ?”

“આ હાથમા ત્હારી ભુજ ત્હારા પિતુ-માતે મૂકી,
સર્વસ્વ મ્હારી માલીકીની ત્યારથી તુ થઈ ચૂકી
આ દેહ છે મ્હારી પછી કે' પૂછનારો કોણ છે ?
મ્હારા વિના ! ઓ ફૂલ ! મ્હારા ! (ત્હને) સૂઘનારો કોણ છે ?”

“વારૂ ! નહીં બોલે ! ખરૂં ને ! એમ કે ? તો જાઉં છું,
લે બેસ ! ત્યારે ચ દ્રિકાને મહેલ જઈ હું આવું છું
શુ ? સાલજ્યુ કે ? જાઉં છું રે'જે હવે તુ માનમા,
“જી હા ખુશીથી જાવ બેલાશક પધારો ના તમા”

ફાવ્યો ન દાવે ભરથરી, પાસો અરે અવળો પડ્યો,
મમજાવવી શી રીત ? ત્યા ઊપાય અત્યુત્તમ જડ્યો
રૂમાલથી છોડી અમરફળ ખ્હાર કાઢ્યું હાથમા,
ફેળાડી તે બોલ્યો —“જરા જો તો ખરી આ પ્રિયતમા !”

“હા ! હા ! કરી કર સાહીને રાણી હૃદય વગગી પડી,
‘વસ્તુ અલૌકિક આપને પ્રાણેશ ! એ કયાથી જડી ?’
જ્યારે મનાઈ પિંગળા રીસાય ત્યા ભર્તૃહરિ,
“નહી બોલવાની તુ હતી ને ? કેમ બોલી હે ! ફરી ?”

“નખરા કરો કોટી છતા આખર અમારી જીત છે,
એચાવ લો’ચુબક સમા એવી અમારી પ્રીત છે
લે બોલ ! ‘હુ હારી હવે ! જીત્યા તમે’ કેવી મઝા ?
બેસો ! જવુ છે, અમરકુળ આ આપવા લઈશુ રજા”

“કયા જાવ છો ? બિલા રહો, જાવુ હવે રહેલુ નહી,
કોને અમરકુળ આપવા લઈ જાવ ? કો’ પહેલુ અહિ.
પરણી અને બાળ્યો અમારો જાવ હવે જાશો કહિ ?
જાવુ હતુ તો હાથ પકડી શીદ કો’ લાવ્યા અહિ ?”

“મગાવ્યુ રાણી બહાલીએ ! હુ આપવા લઈ જાઉ છુ,
એને દીધો છે કોલ મહે ! જઈ આપવા બધાઉ છુ”

“મહારા થકી બહાલી વધુ કો’ કોણ એવી નાર છે ?
મુજથી વધારે કોની સાથે પ્રાણ ! તમને ખ્યાર છે ?”

“ખ્યારી તમારી કોણ ? ને કયા રે’છ એ ? શુ નામ છે ?
સૌદર્ય એવુ કેટલુ ! જે તમ-હૃદય-વિશ્રામ છે”

“સાબળ મુભાગી પિંગળા ! શુ રૂપનુ વર્ણન કરે !
શીતળ પ્રવારો પ્રેમ-પાણીનો જતા પાસે ઠરે.”

“સૌહર્યમા લાલિત્યમા માધુર્યમા ત્હારા સમી,
ખારે ઘડી મ્હારે મને એ સુન્દરી રે’ છે રમી”
“પણુ નામ શુ ? તે તો મ્હને કેાની હૃદયવલ્લભ ! જરા !
અમને ખનાવો ક્યારના શુ આમ ? જોડો તો ખરા”

“છે પિગળા ખ્યાડ મધુડ નામ એ પ્રમદા તણુ,
એની નિકટ ત્રિલોકનુ સુખ હુ ન ગણુતીમા ગણુ
તે દિવ્ય દેવી આ રહી સ્થાપિત હૃદયમદીરમા,
મૂર્તિ મનોહર દેવીની ! તે તુજ ખીજ કોઈ ના”

હસતા ગુલાખી ગાલ પગ ધીમે તમાચો મારીયો,
ભર્તૃહરિએ લોળવી ભામીની-કોઈ નિવારીયો
શરમાઈ ગઈ ત્યા પિગળા મુખચદ્ર સેજ નમી ગયુ,
આણુ મધુડ હાસ્ય નાણુક હોઠ પર વિલસી રહ્યુ

આખુ અમરકુળ ભરથરીએ પિગળાના હાથમા,
કયાથી મળ્યુ ? વિસ્તારપૂર્વક તે કહ્યુ સગાયમા
“લાવી કટારી કાપ ને આરોગ જોઉં ? સુન્દરી !
રીઝાવ હૃમ્મિશા મ્હને ચોવન અમર ત્હાડ કરી”

“હમણા નહી ! રાખો સ્હવારે સ્નાન-પૂજા સો કરી,
ખાઈશ હુ પ્રેમે પછી તમ-ધ્યાન અતરમા ધરી”
“વાડ ! ભલે ! પણુ ભૂલજે ના ગાન ગા જોઉં કઈ !
અહુ વાર વીતી તોય કોકિલકંઠની ઝાખી નહી”

❀ નવલશાહ હીરજી. ❀

અમરેલી જિલ્લાના જાણીતા ૧૬—કાશીદાસ

શ્રી માણીજીવન ગુસ્તકાલ્ય દાવરદોડ—મુરત

કીમત ૮ આના

❁ ੲੁਨੀ ਕੋਲ ? ❁

ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ 18— ਸ਼ਾਇਲਾ 18 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਪੁਰਖ

ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਹਿਤਾਨ ਪੁਰਖਾਇ 18—19

ਕੀਮਤ ੮ ਆਨਾ

ઉચ્ચ અમરકાંઠે એ મુકી કરમા વીણા લીધી અહા !
 મીઠા સ્વરે આલાપથી શરુઆત કીધી પિંગળા !
 લહરી પવનની આવતી તે ગાનને ખેચી જતી,
 ગાંધર્વ-કન્યા કિન્નરી તો મહેલમા ગાતી નથી ?

“ બાળકુવારી ”

રાધા — ડેડો મહારો છોડો છબીલા છલકારો હા પાણી,
 જોજો ! છલકારો મહાર પાણી

જળ ડવકારો, ચીર બિજારો, પજવો શુ પર-બાળા
 દૂર રહો ! મહેને ડાવ લગાડો ! રંગે કૃષ્ણ કાળા જોજો
 શ્રીકૃષ્ણ — વીંચી રહે અની ! નામ શુ તહાર ? એ તો કહે ગોરી ! ગોરી !

હુ પુછુ પરણી કે કુવારી ! દીલ લીધુ તહે ચોગી જોજો
 રાધા — જળ જમનાયી ભર્યોરે ઘડ્યો હુ રાધા પનિહારી,
 આધા રહો, અડશે મા મુજને હુ છુ બાળકુવારી જોજો
 શ્રીકૃષ્ણ — પાણી પાતી જાને ! ઉતાર લાવ ઘડ્યો તહારો,
 તુ છે બાળકુવારી રાધા ! હુયે બાળકુવારો જોજો
 જન્મવાનમા વાસણી વાગે એ મહારી એધાણી,
 આરી મળજો, એ સાબળા સમજ કે નહી શાણી ? જોજો

કવિ — રાધાને રોકીને રસ્તે ઊભા પાલવ તાણી,
 માગી રહ્યા છે મધુસૂદન એ પાણી પાણી પાણી જોજો
 ખેચ્યો પાલવ, ઘડ્યો ઢોળ્યો રાધા ! રંગ-બિજણી,
 કર પકડીને કાંન કહે “હુ રાજા ! ને તુ રાણી” જોજો

ભર્તૃહરિ — પ્રિયા ! આજે હમેશની માફક સંગીતમા યરાયર
 મળક અને માફક નથી. એક બીજી ચીજ ગા જોજો વાર

“મધુ-બસરી”

હો શ્યામ ' બસી તમારી બગ્ગો

આમ આવો, જરા આમ આવો હો

ગમતુ નથી તો વડીબર વહાલા ! દીલડા હા ! ડોલાવો,
ગોવિન્દા ! ગાડા કરી અમને “વહા ! વહા ! વહા !” બોલાવો હો
આખર્મોચેથી દાર (હૃદયના) ભીડેલા અગ્નિને ! એ બોલાવો,
જ્ઞાન તણી દોરી બાધીને ભક્તિ-ઝાંચે ઝોલાવો હો
હૃદયે લલકારો બસી ! ને મગીન ધૂન મચાવો,
એના નાદે, નાદે અમને બાન બચાવી નચાવો હો
ગસ રમાડો ! રંગે રમિયા ! તનના ભાન તમ્મવો,
મોરલીથી મધુસૂત્ર મહાગ ! “પુષ્પ” ત્રિવેક ગમ્મવો હો

(હરિગીત)

સગીત સાથે તાલ ને પલટા ભૂલે છે પિંગળા,
એચેન બાણ હોય ના ! ઢોગો કંઠે છે પિંગળા
ભર્તૃહરિ બોલ્યો, “પ્રિયા ! તુ આજ (આમ) કેમ ઉદાસ છે ?
ગાવુ નથી ગમતુ ખર ! ” “મિથ્યા પ્રભુ ! આભાસ છે”

“મિથ્યા નથી પણ સત્ય છે, ‘માધુર્ય’ તુજ કંઠે નથી,
ગાવે ચુકે છે કેમ તુ ? શુ ‘પ્રકૃતિ’ સારી નથી ?”
‘૭ સાર કે’વામા નથી, માટે જવા દ્યો (એ) વાતને,
‘૩ નિર્માલ્ય ! ‘નજીવી ! હશે ! પડતી મૂકો પચાત એ”

મર્માળ શખેદા સાલળી, રાજથી રે'વાયુ નહી,
 છૂપુ દરદ અર્ધાગનાતુ સહેજ સહેવાયુ નહી
 પૂછ્યુ “કહી દે ગુપ્ત મ્હારાચો શુ એવી ચીજ છે ?
 હીલ ખોલ આ ગભીર ગમગીની તણા શુ બીજ છે ?”

“ઉપચાર કરીએ ચાપતા, નહી રાખ સુઝવણુમા મ્હને,
 કહી નાખ, જે કઈ હોય તે ! ખુલ્લા મને ! સોગન ત્હને”
 અચકાતી, પાણી આણી આખે ફેલ કરતી અવનવા,
 નરમાશથી ખોલી, પછી ! સુખચદ્ર-ભાવ દયામણા

“કાલે તમે જોવા નગરચર્યા બહાર ગયા હતા,
 ત્યારે તમારા ભાઈ ન્હાના ! (આ) મ્હેલમા આવ્યા હતા
 અવળી મર્તિ શુ ઊપજી ? ફૂદ્રણિ મ્હારા પર કરી,
 તમને કહુ શુ હાય ! (એ) કે'વાતુ નથી મોઢે જરી”

‘ખોલ્યા અઘટતા વેણુ ને નિર્વજ્જ માગણી હા ! કરી,
 પણ મ્હેર શ્રી મ્હાદેવની ! કે કિકરી આ ઊગરી
 ખાટુ કલ્પુ, (મ્હે) ‘આવ્યા તમે’ ખ્હીવડાવવા કામાધને,
 ચાલ્યા ગયા ગભરાઈને ! આવે ભરોસો આપને ?”

‘આવે નહી વિશ્વાસ જાણી કાઈ પણ ખોલી નહી,
 ગૃહ-એખ સ્વામીનાથ ! મ્હે આ જીભથી ખોલી નહી”
 કલ્પિત કથા આ સાલળી ભર્તૃહરિ ગુચવઈ ગયો,
 “જાગૃત અગર છુ ઉઘમા હુ ?” એજ જ્ઞાન્તિમા પડ્યો.

[૫૨]

(સ્વગત)

“દાનત બગાડી વિક્રમે ! વિશ્વેશ ! હું શુ સાબળું ?
સાઠર ટળી સોમલ બન્યું ! સત્યાશ એમા શુ ખરૂં ?
અવનીશ ! અછલ આજ મ્હારી કામ કૈ કરતી નથી,
આ સત્ય છે ? કે સ્વપ્ન છે ? સમજણ કશી પડતી નથી”

“ના ના, બને નહી વાત ! માન્યામા કદી આવે નહી,
રે ! નિષ્કલકીત સૂર્યમા ! શકા કરો ! કાવે નહી
વિક્રમ વિશુદ્ધ હૃદય તણે ! અવકૃત્ય આતુ ના કરે,
જુકી હશે શુ પિગળા ? એમા ડયુ સાચુ અરે !”

“પણ ના ! વઢે ખોટું ! ચઢાવે આળ ! એને ઝેર શુ ?
આરોપ શાને એ મૂકે ! વિક્રમથી એને વેર શુ ?
હું જોઉં છું ભાભી-દિયર એકેકને ચાહે બધું,
માતા ગણે ન્યા પિગળાને પૂન્યભાવે ! (ત્યા) શુ કહું ?”

(પ્રકટ)

“આ વાત ત્હારી ! પ્રિય મ્હારી ! ધ્યાનમા આવે નહી,
જેયુ હસે ત્હે સ્વપ્ન ! જે ભણકાર મેંલાવે નહી
આની શકાયે કેમ ! છે વિશ્વાસ વિક્રમનો મ્હને,
કદિ તુ ચળે, પણ એ ચળે ! એ તો કદાપી ના બને”

“તુજથી વધુ બહાલી ! મહેને એના ઉપર વિશ્વાસ છે,
તુ માન કે નહીં માન પણ આ સ્વપ્નનો આભાસ છે”
“જોયું ? હતી હું બાણતી, કે કોઈ આ માને નહીં,
જુઠ્ઠી પડી કે’વા જતા જરોએ ધરી કાને નહીં”

“અબળા હું મુઠ્ઠ અભાગણી ! જે વાત મહે તમને નહીં,
ધિક્કાર મ્હારી જાતને કે વાત પેટે ના રહી
જુઠ્ઠી ઠરી હું હાય ! આ જીવન હવે ધરતુ નથી
વિશ્વાસ ઊઠયો ! જોળીયું બહાલુ હવે કરતુ નથી”

“માને પતિ ના પોતિકા ! ત્યાં લોક તો કયાથી પછી ?
જુઠ્ઠી ઠરાવો આપ જ્યાં ! રાખે બિબ્બ બાકી કદી ?
વર્ષો થયા, સાથે રહ્યા, વશ્વાસ તોયે ના પડયો,
શું અર્થ ? અણુવિશ્વાસિનીને *દે’ રહ્યો ના રહ્યો”

ઢોગી ખરાવે આસુડા ધિક્કાર દેતી જાતને,
બાકી ન રાખ્યું કાંઈ પણ સાચી ઠરાવા વાતને
આ આસુડાથી ભૂપ લોળો લોળવઈ રહેજે ગયો,
વિક્રમ ઉપર નિજ હૃદયમા શકા ફરી આણી રહ્યો

દોહરો — પ્રથમ નયન-શર આસુડા દ્વિતિય, તૃતિય સોગન,
દ્વિગવિજયી ત્રણ શસ્ત્ર આ ! સ્ત્રીને દીધા ભગવન !

“સોગન તમારા નાથ ! ખોટી વાત બે આ હોય તો,
આથી વધુ શુ બેઠએ તમને પ્રતિતિ કાન્ત કો ?”
ગદગદ સ્વરે રડતી નિહાળી રાજવીએ પિંગળા,
પિંગળુ હૃદય બેઠી કરી ભૂમિ ઉપરથી પિંગળા

આપી હૃદય સરસી અને આસુ રૂમાલે લૂછિયા,
ભૂલે ભલા ! સ્ત્રી-ચરિતથી ! તો ભરથરી લેખે કયા ?
“રડતી રહે પ્રાણેશ્વરી ! હમણાજ આ હુ બાઉ છુ.
“શુ સત્ય છે ?” એ વાતની સત્વર તપાસ કરાવુ છુ ”

“એવી ઉતાવળ શુ પ્રભુ ? બોલ્યા વિષે નહિ કાયદો,
‘ થાયુ ન થાયુ થાય ના ’ ! કિસ્તારનો એ કાયદો
ઘર કૂટતા ઘર બાય ! કાંઈ એમને કેશો નહી,
મન મોટુ રાખી વાક ન્હાનો લક્ષમા લેશો નહી ’

બહુ બોલો ડાહ્યા બોલ શકા હૃદયમા સજ્જડ કરી,
વિક્રમ ઉપર બહુ ન્હાલ છે ! નહિ દ્રેષ બાણે કંઈ જરી !
પ્રેમાધ રાજ કોધમા એ મહેલને ત્યાગી ગયો,
ને આ પ્રસંગ અપૂર્ણ આ ઘટના તણે અહીંથી રહ્યો

ઉપનતિ—જેમી બની રાજવી એ ગયો ત્યા,
કામાપિ એ પાર ! છૂટો થયો ત્યા
“ માગી રાજ, ” ઘેર બ્યારે જવાની,
ત્યારે જુલુ ત્યા ! ખુલી પિંગળાની.

[૫૫]

માલિની — નિજ પતિ નૃપને હા । કેવી રીતે ચઢ્યો ૧
 ફસવી સ્ત્રી-ચરિતે હા । જે ધડીમા બનાવ્યો
 નડતર રૂપ કાટો મૂળથી સાફ કાપ્યો ”
 અમરકુળ દીધું ને ગુણ સમજવી દીધો
 ઉપજાતિ — આરોગી ! યાજ્ઞે ! અવિનાશી હાલા !
 જો ! જો ! પડે જાણુ ! ન કોઈને આ
 બહાનુ નથી કોઈ મૂલને તમેથી,
 નીમાવજો પ્રીત કરી અમેથી

(હરિગીત)

લઈને અમરકુળ મૂઠ એવો અશ્વપાલ ગૃહે ગયો,
 આ ભેટ કરવું બહાલીને । એવો તરંગ ઉરે થયો
 ઉજ્જયિનીમા વારાગના પ્રજ્યાત નામ કેલાવતી,
 હૃમ્મૈશ જ્યા આ અશ્વપાલકની સવારી આવતી
 આગ્યુ અમરકુળ હેતથી જઈ અશ્વપાલે ત્યા અરે ।
 “લલકાર ! એવી ચીજ ! કે અમૃત જેમાથી અરે”
 જેલાન બખ્ખા ખુદારમા ખ્યાલી ઉપર ખ્યાલી ભરે,
 “અમૃત આહુહાહા !” કહી તે કંઠમા ખાલી કરે
 મન-અશ્વપાલ મનાવવા સગીત છોડ્યું સુન્દરી,
 મગા ન જાણે ગગનથી મહાદેવને મસ્તક સરી !
 સગીતને ઝોલે અહા ! અત્યંત ઝોલાવી રહી,
 ઝોલે મણીધર મોરલીમા તેમ ઝોલાવી રહી.

ગઝલ—(ગરીમોપે દયા રખે રાહ)

કલાવતી—મરે માશુકને માટે । જો આશક હો તો એવા હો ।
 માયી માશુકની યાદી । અહા । આરામની ગાદી,
 મરી શીટ મહોખ્ખત પર । જો આશક હો તો એવા હો ।
 હમેશા ધ્યાન એનું એ । અહરનિશ નામ એનું એ ।
 ધૂયો વેરે જઈ કબ્રે જો આશક હો તો એવા હો ।
 જુદાઈ જીઅમા ખટકે । બની પાગલ બધે ભટકે ।
 કમર પાણુ પ્રાણુ જઈ પટકે । જો આશક હો તો એવા હો ।
 મરે માશુકને ખાતર । જીવે માશુકને ખાતર ।
 મરી જાણે । જીવી જાણે । જો આશક હો તો એવા હો ।

*

f

*

*

એ અશ્વપાલ ગયો પછી વેશ્યા મને વીચારતી,
 “જો ચીજ દુર્લભ હેવને । આરોગવા લલચાવતી
 આવી અનાયાસે વિલુ । તે આજ મ્હારા હાથમા,
 ચરણે ધરે જઈ ભેટ આ । સુધધર્મિ માલવનાથના”

“આરોગી આને અમર થઈ । શુ આજ જીવન લોગવુ ?
 એકધુ કયું છે પાપ ? કે જીવી વિશેષ વધારવુ ?
 આ જીવગી પાપી હવે લખાવવી મ્હારે નથી,
 આ ભૂમિને દુષ્કૃત્યથી વધુ મારવી ભારે નથી”

“રાજા અમર થઇ ન્યાયથી માલવ—પ્રજાને પાળશે,
 લાખો નિરાશ્રિત રકના નિર્ધનપણાને ટાળશે.”
 આવા વિચારે ફળ લઇ શૃંગારસન્નજ બાણીકણી,
 રાજેન્દ્રને ગઇ અર્પવા દરબારભુવનની ભણી
 આ વાત છોડી વાચીએ ભર્તૃહરિએ શુ કયું ?
 જે કાજ ફેકયુ તીર રાણીએ સર્ચું કે ના સર્ચું
 આવી ઉભો વિક્રમ વડીલ જાતા કને તેડાવતા,
 “આજ્ઞા વડીલ બધુ !” વદ્યો કરજોડીને એ આવતા
 વાણી પુત્રી ભર્તૃહરિની રક્તમુદ્રા શુ થઇ !
 જે લાગણી મનમા હતી પડેલા હવે તે ના રહી
 “વિક્રમ ! કહે તુ કાલ રાતે કયા ગયો’તો સત્ય એ
 જાણુ છું, નાહક ન દેતો સ્થાન મુખ અસત્યને”
 અવલોકી મુખમુદ્રા અચાનક બહેમ વિક્રમને પડયો,
 શા માટ પૂછ્યો પ્રશ્ન આ ? તર્કેવિતર્કે એ ચઢ્યો
 કમળો થયેલો હોય તે સૌ કોઈને પીળા જુએ,
 દ્રષ્ટિ શુભાશુભ હોય તેવી શુભ અશુભ સૃષ્ટિ જુએ
 ફિકકો પડેલો જોઈને શકા સખળ થઇ છે મને,
 “કાફા શુ મારે નીચ પૂરો જોળખ્યો છે મહે ત્હને
 કે’ જોઉ કાલે પિંગળાને મહેલ શા માટે ગયો ?
 માથેછ મહોટાભાઈ તેનો પાક શુ વિસરી ગયો ?”

“કૂદ્રષ્ટિ લાભી પર કરી ! આખો કૂટી ગઈ કેમ ના,
જીલ્લા કપાઈ કેમ નહિ ? ઉચ્ચાર કરતા પ્રેમના”
અણચિતવ્યો આરોપ વિકૃત સાબળી સ્થળી ગયો,
સમજ્યો નહીં ! નાટક બધો શો ભેદનો ભજવઈ રહ્યો

બહુ ઝાળ લાગી અગમ્ય હિમત કરી ખોટ્યો પછી,
“ઓ ભાઈ ! મ્હોટાભાઈ ! શુદ્ધિ આપને શુ કૈં નથી,
કોને કહો ? ને શુ કહો ? એ વાતનું કૈં ભાન ના !
શુ વાત ? પાયો વાતનો ? શાના બધા તોફાન આ !”

“સમજ્યો ! નિશામા હું નથી, સંપૂર્ણ મુજને ભાન છે,
છે ભોટ નહિ આ ભરથરી ! શુ ખોલુ છું, તે ધ્યાન છે
મુજને ઉડાવે આમ અણુજાણ્યો બની ! શુ ફેલ છે ?
ગભીર ન્યાય-વિષય રહ્યો, નહિ ખાળકોના ખેલ છે”

“પાપી ! પ્રપચી ! નીચ ! તહે વિશ્વાસઘાત મહા કર્યો,
અવળુ મુઝયુ ! બુદ્ધિ બળી ગૈ ! છેક દી તહારો કર્યો”
“ઓ ભાઈ ! બધ કરો તમારૂં ખોલવું સાચું કહું,
આગળ હવે નહીં સાબળું ! મ્હોટા ગણી સાળી રહું”

“એયા જાણ્યા વિના ! અન્યાય મુજને થાય છે,
આ એકતરફી વહેમ ! ચોખ્ખો પક્ષપાત કરાય છે,
શુ ! ન્યાયનો નિર્મળ ઝરો વહેતો બધો સૂકાય છે ?
સદ્ધર્મ નીતિ ન્યાય સૌ તમને તજીને જાય છે !”

“કુમ્હુમ્ તમારી કીકીએ કાજળ ! અરે ! દેખાય છે,
પારસમણી પાસે ષડયો પથ્થર છતાં પેખાય છે
સર્વે જીએ જે સુર્ય ! તે તમને નશશિન દેખાય છે,
શકા મહને તો આપના અસ્તિત્વમા પણ થાય છે”

“જેલા ગુહનો સાળીત કરો ! સાક્ષી પુરાવા કેટલા ?
આરોપી શું કે’ છે ! જરા તેનુય સાબળવું લલા !
કોઈ ચઢાવે ત્યમ ચઢી સાહસ કદી કરવું નહી,
પૂરી તપાસ કર્યા વિના ખમલું કદી ભરવું નહી”

‘વાદી પ્રતિવાદી તણું કે’વું બરાબર સાબળો,
દિલથી કરો દુર ંહેમ ! એ ! નરને બનાવે આધળો”

“બહાના જવા દે આ બધા કૈ કાન પર ધરવું નથી
ભાષણ નીતિનું ભરથરીને ત્હારૂ સાબળવું નથી”

“કર કાળુ જા ! બધું ! ગણીને જીવતો છોડું ત્હને,
ભસ આ પળે ને આ હાથે ! તું ત્યાગ મ્હારા રાજને
આ ભરથરીના રાજની અદર કદી રે’તો નહી,
જીવે ! મરે ! તુજ ભાઈ મ્હોટો ! એ ખબર લેતો નહી”

“બોલી ખબર વિક્રમ ! મહને કે હાય ! તું આવો હશે !
હા ! ભાઈ થઈને ! મ્હારૂ ! સગ્ગા ભાઈનું ! ઘર ઘાલશે
વિદ્યા અને વિશ્વાસ પર અફસોસ ! પાણી ફેરવ્યું,”
“ખોટું તદન ! એ ભાઈ ! તમને કોઈએ આ ભેરવ્યું”

“જ્યા પેટ પાકયુ(પિતિકુ)બાધવા પાટા પછી ત્યા ક્યારહ્યા ?
જ્યા આભ ફાટયુ સાધવા સાધન પછી ત્યા શુ રહ્યા ?
સાળીતી શી માગે વધુ જ્યા પિગળા પોતે કહે,
બહુ બહુ કરો પણ કેટલા દિન પાપ તે છાનુ રહે ?”

વસતતિવકા - જ્યા પિગળા અણુ નામ ચયુછ કાને,
ત્યા સાબરી ! બની ગઈ હતી ! વાત રાને
ચેત્યો ચતૂર વીર વિક્રમ “વૈર લીધુ,”
‘શ્રી-ચરિત’ શુ ? પથકમા સમ્મતી દીધુ

ગિખરીણિ — ચરિત્રે ભામાના ! ધીર ! વીર ! નહી મોઢ ફસાને,
મુખે મીઠુ બોલી ! બહુ હસવગે એ ! ન હસાને
લુભાવી સૌન્દર્યે ! ગરદન પર ધાવ કરગે,
ભરોસો ભામાના વચન પર મૂકે (તૈ) નકકી મરગ

“હુ જાઉ છુ જાતા ! હવે એ બોલુ ! મહારા સાલજો,
કારણ ? લવિધ્યે શુ ખબર ? પાછા મળો યા ના મળો.
હમણા કહુ તે સર્વ કડવુ ઝેર જેવુ લાગશે,
પણ યાદ કરશો કેઈ વેળા જખરી ઠાકર વાગશે”

“જે પિગળાના પ્રેમમા આખો ગઈ છે આપની,
અદ્રશ્ય થઈ છે સમજ-શક્તિ પૂણ્યની ને પાપની
તે પિગળા ! પ્યાલી લરીને ઝેર તમને આપશે,
જેને લગાડો (છા) છાતીએ તે તેજ ગરદન કાપશે”

“હમણા નહી માલમ પડે, આંખો નહી આ ઊઘડે,
પણ ભાન ત્યારે થાય પૂટકો મસ્તકે જ્યારે પડે
ખત્તા સખત ખાશે, પછી પાછળથી પસ્તાશે તમે,
દિન એક એવો આવશે ! આખો ભરાશે જે સમે”

“હમણા નહિ સૂજે કંઈ ! અમૃત અગર એ ઝેર છે,
નહી પ્રેમ ! ફાસો મોહનો, વિષમય વિનાશક લહેર છે
દોષિત ગણીને હાલમા બધું ! મૂને ધિક્કારશે,
પણ વખત આવે ! ‘ભાઈ ! મહારા ભાઈ ! કહી પોકારશે”

“ચારિત્ર્ય ને વર્તન ઉપર છે ! હાલ શકા આણુશે,
એકેક મહાગ શબ્દની કિમત સમય પર જાણુશે
વેરી હિતૈષી હું હતો ? કેવો ? તમે વિચારશે,
દન એક આ શબ્દો બધા સભારી આસુ સારશે”

“કોની થઈ છે કામિની ? કે ભાઈ ! થાશે આપની,
એ યાદ રાખો ! બાળશે આખર ચિતા સતાપની.
વિશ્વાસ વામાના વચન ને બહાલ પર કરતા નહી,
કોઈ ભભાવે એમ ! કાચા કાનમા ભરતા નહી”

“હ્યો જાઉ છું, હું જાઉ, મહોટા ભાઈ ! હા ! સભારજો,
વિશ્વાસ પૂરો મૂકતા પહેલા બહૂજ વિચારજો
સેવા વિષે તૈયાર ! પડતા ભીડ કે બોલાવજો,
છેવટ કહું છું “ભાઈ ! ભાણીથી હવે સભાજો”

*

*

*

*

માલવભૂમિ ! માલવપતિ ! છોડી ઉભય વિક્રમ ગયો,
માયા-પ્રીતિ સસારની તોડી અરણ્યે જઈ રહ્યા
ખીજે દિને ભર્તૃહરિ રણવાસમા જ્યારે ગયો,
વિસ્તારીને વીતક પ્રસંગ સખેદ રાણીને કહ્યો.

કલ્પાત કીધું રાણીએ નિજ ધૂર્તતાને ઢાકવા,
“ઘેલા પ્રિયુ ! શા દેશપાર-હુકમ દિચરને આપવા ?”
આઘાત લાગ્યો હોય હૈયામા ન શુ ? ત્યમ ખોલતી,
પોકળ હૃદય-પડદા બહુ ડુસકા ભરી ભરી ખોલતી

તવ ભરથરી ખોલ્યો, “જવા દે ! થઈ ગયું, તે થઈ ગયું,
આરોગ્ય પેલું અમરપૂળ કે એમનું એમજ રહ્યું ?”
“ભલાય એ તે કે ! તમે પણ શુ નાથ ! ગાડા થયા”
હે દેવ ! આ દેવી તમારા ક્યારના એ ખેંચા ગયા !

આ વાત ચાલે છે ત્યહા પરિચારિકા દાખલ થઈ,
મહારાજ કાવ્યુ છે નચીવે ગહારથી વન્દન કહી
“વિક્રમ જતા માલવ-પ્રજા આખીય ઉશ્કેરઈ ગઈ,
હો-હા યતા હડતાળ પાડી ! પૂઠ પાછળ જઈ રહી”

‘સરદાર ને મેનાપતિ પણ ખદ ઇચ્છે છે રત્ન,
એવો ગુહનો શુ ભાઈનો ગભીર ‘ જે આવી સજા !”
ભૂપાળ સભ્રમમા પડ્યો ખોલ્યો ફરી દાસી પ્રતિ,
“ જા જઈ કહે દરબારમા હમણા પધારે ભૂપતિ.”

ઉત્તર કહાવી પિંગળાનો મહેલ નૃપ છોડી ગયો,
ગલીર રહેરે શોકથી દરબારમા આવી રહ્યા
ખાદ્યો પછી, “સમજી પ્રજાજન છે ! છતાં આ શું કરો ?
રાજા તમારો ધર્મ ચૂકે ! ઠંડમ દીલે કા ધરો ?”

“અન્યાય મહારા હાથથી નહીં થાય, તેમ નથી થયો,
વિક્રમ વગર વાકે નથી મહારૂ નગર છોડી ગયો
આહો તમે, હું આહું છું, મહારો સગો એ ભાઈ છે
પણ ન્યાય ખેલો ને પછી સખધ, સ્નેહ, સગાઈ છે”

“આ ન્યાયનું પદ્મ ! ન એમા પક્ષપાત કરાય છે,
સઘળા સમાન પછી ભલે હો રક યા તો રાય એ
જેની તરફ ડાડી નમે ! તરફેણમા તોળાય તે,
ઉચકાય જેનું ગ્રાજીવું તેનેજ શિક્ષા થાય છે”

“મા, બાપ, ભાઈ, ખેડેન, સ્ત્રી, સ્નેહી, મગાના વહાલને,
બાળુ મુકાયે ! ન્યાય એક ! કૂમેરથી કગાલને
પોતે કરેલા કર્મ લોગવવા બધા બધાયલા !
છે દોષ એના દૈવનો ! ભાલે લખેલું થાય હા !”

“જે જે સમય નિર્માણ જે ! તે તે સમય તે થઈ રહે,”
દુનિયા ભરી સુખ દુઃખથી કયા રોજ રડવું પાલવે ?
મોઘમ વદીને ભરથરીએ સર્વને સમજાવીયા,
“માથુ ભમે મહારૂ” કહી નિજ મહેલ ભૂપ પધારીયા.

આ વાતને વીતિ ગયા છે, જે દિવસ આજે અહીં !
 સિદ્ધાસને દર્શન થતા માલવપતિ મહારાજના
 દરબારમાં ચર્ચા રસીલી “ પ્રેમ ” પર ચાલી રહી,
 ત્યાં તો કલાવન્તી અમરકુળ સાથે લઈ હાજર થઈ
 વારાગનાએ ઝૂકીને કુળ ભૂપને ચરણે ધર્યું,
 પાછા જવાને ! એક પગલું પણ ન જ્યા પૂરે ભર્યું,
 ત્યાં તો “સખૂર” ધ્વનિ તરત કોને કલાવતીને પડ્યો,
 “કોણે તુને આ કુળ દિધું !” ભર્તૃહરિ પૂછી રહ્યો
 “મહારાજ ! યોગીએ દીધું !” “રે’નાર કયાના એ ઋષિ ?
 મળવું મળે ! દે મેળવી, એવી ઉરે ઇચ્છા વસી”
 “ચાલ્યા ગયા એ તો પ્રભુ” “તારે ગૃહે કયમ આવિયા ?
 વૈરાગીએ વેશ્યા-ભુવન શું જોઈને શોભાવિયા ?”
 ઝાળી પડી વારાગના વાણી બધી તૂટી રહી,
 આ અટપટા પ્રશ્ને કરી બુદ્ધિ બધી ખૂટી ગઈ
 શમશેર કાઢી રાજવીએ રક્ત નેત્રોથી કહ્યું,
 “જાણુ છ હું ! હા ! પાપ આ તારે નથી ઢાકયું રહ્યું”
 “તરવારથી ટુકડા કરે જીવું વહી જો ભામિની,
 સાચું કહી દે ! અમરકુળ કયાથી મળ્યું આ ? કામિની !”
 “આપ્યું તમારા અશ્વપાલે કાલ આવીને મળે,
 નિર્દોષ છું, રાજેન્દ્ર હું ! જાણું વધુ ના વાત એ”

❀ લાલનો એકો. ❀

દાશરૂપ. રાજસુદતિ ભાદરવ ૧૬—૧૯૧૫

શ્રી પ્રાણીવન ગુરુતકાલ્ય દાવડે ૧૬—ગુરુત

કીમત ૮ આના

❀ સોનેરી જળ. ❀

અકાશકાન્ત-૧૬ માસિકાલેખક શ્રી રામચંદ્રભટ્ટ

શ્રી રામચંદ્રભટ્ટ ગુજરાતી સાહિત્ય દાનકેન્દ્ર—સુરત

કીમત ૮ આના

“લાગ્યું મહને અધટિત ! થઇ વારાગના ! આરોગવુ,
લાવી તમેને લેટ ધરવા ! એટલું જાણુ છ હું”
આજ્ઞા થતા નૃપની અનુચર એક ઘોડારે ગયો,
ક્ષણમા સલામા રાય-સન્મુખ અધિપાલ ઉભો રહ્યો

“સાચું કહે ! પાછું ! તહને આ અમરકળ કયાથી મળ્યું ?
જો રહેજ પણ જીવું વધો ! તે જાણજો આવી બન્યું”
વારાગનાને જોઇને સૌ હોસ-કોસ ઉડી ગયા,
મોડો ધયુછ દયામણુ ! ને ટાટીયા ધૂણુ રહ્યા

માથુ ભમે ! ભણુકાર માથે મહોતના ! વાગી રહ્યા,
ઢોચા જીલે ! બહુ જોલવા દાંચ છતાય વળી રહ્યા
‘મ મ મ મ મ મ મહારાજ ! કે કે કે કોઈએ આપ્યું હતું,’
“બસ ચૂપ ! કેઈ ! તે કહે એ આપનાર કયું હતું ?”

આજ્ઞા કરી પાસે ઉભેલા દાસને ફટકાવવા,
જ્યા માર માડ્યો મારવા ત્યા વાર શી રે’ માનવા ?
“પિ પિ પિગળા જોલ્યો અને હા ! ભરથરી હેઠે પડ્યો,
ઉપચાર કીધા અવનવા ત્યારે ફરી સાવધ થયો”

હૈયું ભરાયું ભાગ આછો આખનો લીનો થયો,
શખ્દો પડ્યા સાચા ! હવે નિજ ભાઈ વિક્રમ સાભર્યો
તદ્દપી તજ હિંમત ન રાયે ! પ્રક્ષ પાપીને કયો,
“હાશ અને એને સમાગમ કેમ ? કયા ? કયારે થયો”

વસતતિનકા - મ્હારો ગુહનો નથી ખરેખર અનદાતા !
હું નિરપરાધીન છું ! દોષિત રાજમાતા
કામે ' દષ્ટ કર નયન ઢાકી દીધા'તા,
મ્યાથી સુજો સવળુ ત્યા અચળી વિધાતા

માખાપ ! હું ગંગીમ સેવક ! દીન પ્રાણી,
આ માર્ગ-દર્શક મ્હને ! અપવિત્ર ગણી
બધા પ્રભુ ! જીવનન મેં મુ' મુ' મુ',
આપો ક્ષમા ! જીવનમા ન હવે હું ભૂલ

આખુ વચન ત્યા ભૂપતિયે અશ્વપાલે સૌ કહ્યું,
જે સાલણીને ભરથરીનું હાથ હૈયું ના રહ્યું
“સખધ આડો રાણીને મ્હારાજ ! મ્હારી સાથમા,
જેને લઈ આવ્યું અમરપૂજા આ પ્રભુ ! મમ હાથમા”

“વિક્રમ અમાગ પેમમા વચ્ચે પ્રભુ ! નડતા હતા,
‘આ વાત જાણી જાય તો !’ દીલે અમે ડરતા હતા
આરોપ અણુવટતો મૂકી ! તમને કહ્યું, ડાહી મૂકયા,”
ઇતિહાસ આવો સાલણી ભનૂંદરિ ખોલી ઉઠયા

‘જા...જા.. જવા દઉં જીવતો આ રાજમા રે’તો નહી,
જો પ્રાણુની પરવા ! કરે તો નામ પણ લેનો નહી”
છોડી દીધી વારાગનાને ભૂપ મહેલ પ્રતિ વળ્યો,
હુમ્મેશની માફક જઈને પિંગળાને એ મળ્યો

“ઠાલી મહે એ સાલગુ”, ખોટું લગાડીશ ના જરી,
પેલુ અમરફળ ખાધુ એનો સ્વાદ કઈ કે’તો ખરી ?”
“સાકર સમો ! શુ પૂછવું ! મહારાજ એમા તે વળી ?
એવી નજીવી વાતમા શકા ધરો છો શું બળી ?”

“શકા નથી પણ સત્ય છે, સાચુ કહી દે સુંદરી !
કઈ રે’મ દૃષ્ટિ ! હું ન દેખાડીશ પાછળથી જરી !”
“વિશ્વાસ મહારો શુ નથી ? દયોતમ ગળે મમ હાથ છે,
ખાધુ ન મહે જો હોય તો સોગન તમારા નાથ છે”

સમ ખાઈ ખોટા પિગળા કર કઠં-મુકવા જ્યા ગઈ,
બે આખ રાત્રી ચોળ રાજ ભરથરીની ત્યા થઈ
તરછોડી નાખ્યા હાથ છોડ્યુ અમરફળ રૂમાલથી,
“ખાધુ પછી આ તેજ ! મહારી પાસ આવ્યુ કયા થકી ?”

જોતા અમરફળ પિગળા ! ઝાળી પડી, સ્થલી ગઈ,
પણ કર્મ કાળુ ઢાડવા ખીજ પળે સાવધ થઈ
“ઠાલા ! પ્રતિતિ ! જોઈએ તો આ પડેલી આ કટાર છે,
પૂછી જુઓ આ દાગીને પ્રત્યક્ષ એ જોનાર છે”

દાસી પ્રતિ જોઈ મિચી છે આખ રાણીએ જરા,
પણ જીવ ઠાલો સર્વને ! કોને નહિ કો’ તો ખરા !
છૂટી પડી દાસી “મહેને ક્યારે બતાવ્યુ ખાઈ ?
જાણુ નહી હું વાત ખા...શુ અમરફળ કે’વાયજી ?” -

“હા રે! અરે હા. હું ભૂલી તું તો ખરો ખર નહિ હતી
મમ સ્નાન-જળ તૈયાર કરવા ! તે સમય તું ગઈ હતી”
“ન્હાયા વિના શું ખાધું તો?” “ના...ના...ખજીયું ભૂલી ગઈ,
એ તો ગઈ”તી યાદ આવ્યું...કયા? ખરાખર હા નહી”

પોતાની મેળે પિગળા પોતે જીઓ ખોટી પડી,
જીર્ણ ન જન્મારો ટકે ખહુ ખહુ ટકે તો બે ઘડી
“શાનો વિચાર કરે? સકળ કાયા અરે! કયમ કપતી?
વાચા તુટે છે બેલતા ઠેકાણુ વદવામા નથી”

“ના...ના અમરકળ નાથ ! એવા તો હજારોયે હશે
કાલે વળી કો લાવશે (એમ) કયા બહેમ કરવા પ્રાવશે ?
બહાલા ! તમારા વિષુ મહેને સૌ લાઈ ખાપ સમાન છે
આઠે પ્રહર અતર વિષે કેવળ તમારૂં ધ્યાન છે”

“કમળત ! દુબ્ધા ! પાપિણી ! અટકાવ તહાર બોલવું,
આગળ વધુ ઉચ્ચાર ના તું રાખ મોકો બોલવું
પકડાઈ ચૂક્યું પાપ લોક્યું એ ન લકાશે હવે,
તુજ બોલની કિમત ન કોડી એક અકાશે હવે”

“મુજથી અરે ! એ નીચ એવો અધપાલ વધુ ગણ્યો,
અપ્રસોસ ! સઘળું હું ભણ્યો ! પણ સ્ત્રી ચરિત્ર નહીં ભણ્યો
પૂરો ભરાઈ કુલ તહાર પાપનો ફૂટી ગયો,
*એશ્વર્ય સુખ ને આળસુ આ ! કામ ! તું લૂટી ગયો”

“એવું કયું છે કામ કે દરિયે પડી રૂપી મરે,
ભારે મરે છે પૃથ્વી ભાર મરી તમે ઓછો કરો
પારસમણી ધાર્યો હતો ! નહોતી ખખર પત્થર હશે,
ક્યાથી ખખર આ રનેહ સત્યાનાશમા પલટા જશે.”

“ધિકાર ત્હારી માતને વિકાર ત્હારા તાતને,
વિકાર ત્હારી જાતને વિકાર ત્હારા નાથને
ધિકાર આ કૂ-વાતને વિકાર ત્હારા સાથને,
ધિકાર ત્હારી ભાતને વિકાર તુજ સગાથને”

‘ઓ ! ઓ ! કલકિત કામિની ! ત્હે કમળમુખ કાળુ કયું,
મુજ તુજ ઉભયના ફૂળમા કામાધ ! અજવાળુ કયું.
બોળ્યુ પિતાના નામને, લજવી જનેતા—ફૂળને,
બા...બા ..જતી રે’ ..ફર...થા તુજ બાળકાળા મુખને”

“પત્થર પડી જનની-જઠરમા ફૂળમા અગાર છે,
હોળી જગાવી હાય ! હૈયામા ! ત્હને ! ધિકાર છે
રે ! ભાઈ ! જેવો ! ભાઈ વિક્રમ ! ત્હે કઢાવ્યો ફર ! હા !
નિર્દોષ ને દોષિત ઠરાવ્યો નાર ! ઓછી કૂર ના !”

“વીરો ગયો સગાથથી શોધ્યો ફરી મળશે નહી,
હીરો ગુમાવ્યો હાથથી મોઘો હવે વળશે નહિ.
ત્હે જાળ નાખી મોહની ! પ્રેમાધ ને પાગલ કર્યો,
(હુબૃત્યનો)દીવો કરી ! આજે ફરી આ દેખતો પણ ત્હે કર્યો.”

“જ્યા જ્યા નજર નાખુ ભર્યો ત્યા પાપનો ભડાર છે,
કોના સગાવડાલા ? વિચારો નાર ને ભરથાર છે !
સાચા હૃદયનો સ્નેહ ના ! દેખાવનો સૌ ખ્યાર છે,
નવનિત નથી સસારમા નિસાર માયાગાર છે”

“વિદ્યાસ ! વામાના વચન ને વહાલ પર કરશો નહી,
પ્રેમાધ થૈ પૂરી પરીક્ષા વિષુ પગ ભરશો નહી
અમૃતમય ઉપર થકી અઢર હળાહળ ઝેર છે,
કાચન અને કાન્તા ઉભયમા કામ-વિષની દહોર છે.”

“લીસી સપાટી પ્રેમના રરતા તણી છે (એ) જાણોને,
તપસી ગયા લપસી તમે સો ચાલતા સભાળોને
આ છન્દગી ઝેરી ખનાવે મૂળ આખો માનજો,
સૌન્દર્ય પર દોડી જતી સયમ વિષે એ રાખજો”

“સસારમા રે’વુ નથી, સન્યાસ લેવો સર્વથા
ચાખી મઝા’ આ પ્રેમની એ પ્રેમની ચાખુ મઝા”
પોશાક સર્વ ઉતારીને ભગવા તને રાચે ધર્યા,
અગે ભજૂત લગાવીને વનમા જવા પગલા ભર્યા
ત્યા તો પછાડી પિગળા દોડી અને ચરણે પડી,
ભીના કીધા પગ રાચના કથા ગ્રહી ભગવી રડી
“દુર્ભાગિની યાચે દયા ! અપરાધિની હુ નાથ છુ,
ભૂલ્યા મદનમા ભલભલા ! તો કોણ અળગા જાત હુ ?”

“આ વાર જાવા દ્યો” ! કહી પટરાણી પાલવ પાથરે,
 “ભગવાન પણ પહેલી વખતની ભૂલ માફ પતિ ! કરે”
 પણ વેણુ આ અફળાઈ ભિતે ને નિરર્થક સૌ થયા,
 ભગવા ધર્યા તે બસ ધર્યા ! આજે ગયા ! તે હા ! ગયા

રણુવાસમા રાણી રહે ! ત્રણસો અને સાઠે તણ,
 દરબારમા સન્યાસી વેશે ભરથરી આવ્યા પછી
 રોતા સભાજન ને નગરજન રાયને વીંટી વળ્યા,
 રાજેન્દ્રને રોતા કકળતા ! સર્વ છેવટના મળ્યા

આજ્ઞા કરી રાજેન્દ્રએ શાણા સુમન્ત પ્રધાનને,
 “વિક્રમ મળે ના ત્યા સુધી ચલવો બરાબર રાજને
 શોધી તમે એ વીરને વાકેફ કગળે (આ) વાતથી,
 કે’ને કયો છે મૂકત મહોટા બાઈએ અપરાધથી”

‘એ નિષ્કલકિત વીરને આ રાજ્ય સ્નેહે સોપળે
 કલ્યાણ હા ! કલ્યાણ હા ! કલ્યાણ સર્વેનું હજી”

*   †   ‡   §   ¶
 રોતા તણને રાજવી જગલ વિષે ચાલ્યા ગયા,
 ગુરુદેવ ગોરખનાથ ને મચ્છેન્દ્રના દર્શન થયા

“દિક્ષા મહને આપો પ્રભુ,” કહી ચરણમા રાજા પડયો,
 “હુ કેણુ ? કયાથી આવવું ?” વિસ્તારી હાલ બધો કહ્યો
 બોલ્યા ગુરુ મચ્છેન્દ્ર—“બેટા ! બાત તેરી ઠીક હૈ,
 લેકિન પીછે તુમ લોટ જાઓ થેહી મેરી શીખ હૈ”

“યહુ યોગકા અભ્યાસ ચૈાર સમાધિ ખેડાત કરીન હે,
ખાના પિના પ્રલ-મૂલ-જલ યહ પહનવા કૌપીન હે
ઉપવાસ ભી કરને પડે અરૂ ખેડતા તડકે શિલે,
હુ ખ હે ઇધર છોટે બડે ખાના મિલે કભી ના મિલે”

“ઋષિરાજ ! વેહુ સર્વ એ ચાહે પરીક્ષા તે કરો,
દિક્ષા પછી દેને પ્રથમ સશય તમારો જે હરો”
‘અચ્છા તભી જા કર પુકારો રાનીકો મેયા તુમ્હી,
અરૂ માગ કર ભિક્ષા ઇધર આના પિછે ખેડે હમી”

લઇ એક ચેલો સાથ યોગી-વેશમા નૃપ એ ગયો,
જઈ પિગળા-મહેલે પ્રથમ પોઠાર “મૈયાનો” કયો
બેઠી હતી એ ખારીએ નિજ નાથ, જોયા રાણીએ,
નીચે પધારી દોડતી ઉભરાય આખો પાણીએ

યોગેન્દ્ર ભટ્ટહરિ-(ભિક્ષા દેને મૈયા પિગળા ' રાહ)

પિગળા-ધિક્કુ ! યુવા ધિક્કુ ! મૃજને ધિક્કુ ! કામ પિકારણ,
જેણે રે ! બુનાતી નહને સત્યથી, મૂકી પાપ વિચારણ
ભેખ રે ! ઉતારો ગળ ભરથરી

ક્ષમા રે ! કરો ગળ નક હુ નારી અજાન જાતણ,
સાથે રહીને સુધારો નહને લજ-યા માત ને તાતણ-ભેખરે

ભટ્ટહરિ-કપટી પાપી રાણી પિગળા ! બોલે આ યુ પચનણ,
રાજ રે તન્યુ ત્હારે કારણે જો વિચારીને મનણ-ભિક્ષા

તુ રે ખોટી, ખોટું રાજ ને ખોટો સારો સસારજ,
અલખ જગાતુ વને એકના જેથી પામુ ઉદ્ધારજ-મિક્ષા

પિ ગંગા-રહોતો રાજજ રસોષકર જમતા જાઓ નામીનાથજ,
ક્ષીરે નીપજવુ ક્ષણ એકમા જમીએ આપણ માથજ-ભેખરે,
મટુથી રચાતુ રગન્હેલમા ને એકાન્ત અવાસજ,
ભાવે ભજે ભગવાનને સાથે ભોગ વિલાસજ-ભેખરે

ભનુહરિ-મટુથી કેની ને કેવા મહેલ હા ! ભોજન ભોગ વિલાસજ,
રામ ભજે જો રગન્હેલમા કેણુ વે સન્યાસજ-મિક્ષા
વાસી જ ગવના જોગી અમે ફરતા ફરતી વામજ,
આજે અહી ને કારે ક્યા વળી નહિ ઠેકાણુ ખાસજ-મિક્ષા

પિ ગંગા-ભલુતી ચોળી ને ભગવા ધર કહો તો પ્રાણધારજ,
જોગણુ રૂપે રે ' સાચે ફર, નવ તરછોડો નાજ-ભેખરે
ભગવા દેખી રાજ ભરથરી દાનાનળ દિવ ચાપજ,
મૈયા કહો ન મ્હારા કથજ લાગે અગમા 'હાયજ-ભેખરે

ભનુહરિ-વંદુ રે ' બોલાવે શુ મા ' પિ ગંગા ' કીચા કમ સભારજ,
ભાષ રે ' જેના મ્હાગ ભાષરે ' કહાન્થો દેશપારજ
હવે રે રાજને મેયા શુ કરે ?

સુરજ સમો રે ! નિષ્કલકીત લઘુ વિક્રમ વિરજ
કાણુ રે કલક પાપી પિ ગંગા મૂકયુ ત્હને ત્હે શિરજ-મિક્ષા

પિ ગંગા-વાકી રે ! વિધાતા મ્હને ભૂલની લખ્યા લેખ લલાટજ
આતુ રે પ્રાયશ્ચિત્ત હુ રે શુ કરે ? માર્ગ આપો
પૃથિવ માતજ-ભેખરે .

ભર્તૃહરિ-કર્મે લાભેનુ ત્યારે ભોગવો કોને દધ્યે દોષજી,
 કેશવ કરે તે સૌ સાફ કરે મન વાળીએ સતોષજી-ભિક્ષા
 પિંગળા-ત્રણસો ને સાઠ નારી આપતી બીજી માનવરાજજી,
 એકને કારણુ તેને નવ તજો પાપી પિંગળાને કાઠજી-ભેખરે.
 ભર્તૃહરિ-નૌકા ઝીવે રે ! રાણી પાણીમા સાત માનન-ભારજી
 વધુ રે ! એસે એક ને યુડે લાગે વાર ન લગારજી
 દોષ રે ! કોને તેમા પિંગળા ?

દેતી હોય તો ભિક્ષા દે નહીં નહિ તો કર ગૃહ ત્યાગજી,
 ગુરજી ભગશે રોષે માહરા ચાલી જાય જમાતજી-ભિક્ષા
 મોહ છોડી દે મેયા પિંગળા ! હવે કર સત્સગજી,
 સગુ રે ! નથી કોઈ કોઈનુ આ સસાર પતગજી-ભિક્ષા
 ગંગા તટે તે રાણી ધર કરે ! નહાવો નિરમળ નિરજી
 પ્રેમને વાળો પ્રભુમા બપો ત્યાગો અમુલ્ય ચીરજી-ભિક્ષા
 ભલુતિ ચોળીને ! કોણી ભેરવો કંગ કાયા-કલ્યાણજી,
 ચિતને પગેવો પરમાત્મમા મળે મોક્ષ ! નિર્વાણજી-ભિક્ષા
 વિપના પ્યાલા પીધા પ્રીતિના રાણી રહી સસારજી,
 હવે પી જીઆરે પ્રભુ-પ્રેમના અમીરસથી ઉદ્ધારજી-ભિક્ષા

(ભર્તૃહરિ નાટકમાથી ફેરફાર સાથે)

*

*

*

*

[૭૫]

[હરિગીત]

બિદ્યા લઇ રાજેન્દ્ર રાણી પિંગળાને મહેલથી,
ચાલ્યો ખીજીને મહેલથી બિદ્યા લઇ મુશકેલથી.
આવાસ અદ્રકળા તણે યોગેન્દ્ર જ્યાં આવી રહ્યા,
“બિદ્યા દીયો મૈયા” પુન પોકાર એના એ થયા

ભતૃહરિ —   બિદ્યા દેને મૈય યોગીને

મારા રે ! જોયો નહિ સસારમા ખોટા ખલકના ખેલજી
મોહ-માયાના બધા મહેલ આ બધનકર્તા જોલજી,

નાખે જીવોને મોહપાશમા

અદ્રકળા-પાણી રે ! અહણુ રાય કર્યા પછી દગો દેવો ન નાથજી
હજી તો શૂગાર, બાળા વેશમા, લગ્ન ક્રમજી હાથજી-ભેખ રે
પગનુ બધું મહે નથી પ્રેમમા, જોયો નહિ થુ સસારજી
છેક નમેન થવુ ના ઘટે ! આખે આસુની ધારજી-ભેખ રે
પ્રેમનુ પગથીઉ નથી ચઢી ત્યાં તો છોડી ન જવજી,
જન્મારો કેમ જસે બધો ? દયાહીન ન થાજી-ભેખ રે

ભતૃહરિ-હુ રે ! હવે યોગી અરપ્યનો, મૈયા બહેન બધી નારજી,
પાણી મહે અહણુ પ્રભુથી કર્યું ! મુખે જી ઉચ્ચારજી-બિદ્યા
માયા રે ! સાચી નવ માન તુ, ઝેરી સમારી લહાણજી,
પ્રીતિ રે જગતની પિત્તળ ગણો, સાચો ઇશ્વરી પ્રેમ પ્રમાણજી-બિદ્યા

[૭૬]

માથે રે । રહ્યા, લનાટે લખ્યા, પૂરો પૂવ-સમધજ,
પખી રે । મેળો ઉડે ને મળે, કાયા કાચો છે પિડજ-ભિક્ષ

(છેવટે હારી ગણી ચક્રવર્તી ભિક્ષા આપે છે ત્યાજ માનુકીન
પુત્રી કૃષ્ણાકુમારી આની પિતાને બાઝી પડે છે)

કૃષ્ણા-બાપુ ! યોગો ' મહારી પણ આટલી ભિક્ષા લેના જવ

(નોટ આપે છે)

—ગાયન—

કૃષ્ણા— પિતાજી ! આ કોપ તમે જો કયા '
 જોગી વેશ બાપુ ! શીદને ધર્યો ?
 મરી ગઇ છે માત, વળી જાગ્યા તાત,
 પિતા ઓથ કો'ની છે ? ઓગમાત માત
 લડાનજો લાડ પછી મુને કોણુ '
 પ્યારી પુત્રી ! આવો બા ! કહેજોજ કોણુ '
 કુનારી હુ તો 'તુ નમારી નુતા,
 વરાવી હજુ કયા ' ત્રિચારો પિતા
 અસાર સસાર । તમે છો આ'પાર,
 પિતાજી જુ સભારી તમ પ્યાર
 ન'બાપી કરી બાપુ ! જનશો નહો,
 પિતા પાછળ નહી જુ હુ તો સહી

[૭૭]

ભત્તહરિ-એટા કૃષ્ણા મ્હારી ન દીલગીર થા,
 પ્યારી પુત્રી મહેયે તુ જા મ્હારી પા '
 હવે કૃષ્ણા ' મુજને ન જાણુ તહારો પાપ,
 જોગી જાણી હવે તુ તણ દે વિદાપ
 અશાશ્વત આ દેહ અમગળ અતિ,
 તણ મોહ ભજજે તુ ઉમયાપતિ
 એ છે મ્હારી શીખ સુતા દીને આણુ,
 ખીજ વાતો જગતની મિથ્યા પ્રમાણુ

(ભત્તહરિ-નાટક)

[હરિગીત]

રડતી તણ કૃષ્ણા સુતા ! રાજેન્દ્ર એ ચાલ્યો ગયો,
 માલવપતિ ભત્તહરિ રાજા ટળી યોગી થયો
 વિધવા કરી માલવભૂમિ સૌભાગ્ય-સ્વામી(એનો) હા ગયો,
 રે ! માળવાના ભાગ્યનો સૂર્યાસ્ત જાણે ના થયો !

દિક્ષા લઈ ગુરુદેવ પાસે રાજયોગી એ થયો,
 ખાધું અમરકંઠ જે થકી અઘાપિ એ જીવતો રહ્યા
 યોગેન્દ્રના સદ્ગોષ્ઠથી સુધરી ગઈ એ પિંગળા,
 સાધુ જીવન ગાળી પછી સ્વર્ગે સિધાવી પિંગળા

વિક્રમ મળી આવ્યો ! સચીવે વાત તેને સૌ કહી,
જેણે (પછી) નીતિસર માળવાની રાજ્યગાદી ભોગવી
રાજેન્દ્ર એ ભર્તૃહરિ ! યોગેન્દ્ર એ ભર્તૃહરિ !
ભોગી ગણો યોગી વિરાગી રાગી શ્રી ભર્તૃહરિ !

શૃંગાર નીતિ ન્યાયના શતકો લખ્યા ભર્તૃહરિ,
વૈરાગ્યનો અતિમ શતક રચનાર પણ ભર્તૃહરિ
કેવાય છે આજે હજીયે અમર એ ભર્તૃહરિ,
વદન ! નમન ! માલવપતિ યોગેન્દ્ર ! રાજા ભરથરી !

કરજોડી કોટી વદનો ! કિરતાર તુ રચનાર છે,
સર્વજ્ઞ તુ ! અત્પજ બાળક ! “પુખ્ત” તો હથિયાર છે,
વદન અનેકાનેક હો ! માલવપતિ રાજેન્દ્રને !
વદન વિભુને ! વિશ્વને ! કલ્પને ! યોગેન્દ્રને !

વિનાશીની વામા

યાને

રામરાજનો સર્વ નાશ

મગાવીને જરૂર વાચો એક મુમલમાન સ્ત્રીના પ્યારમા
લપટાઈ વિજયનગરના ગમરાગમે કેની રીતે રાજ્ય ગુમાવ્યું,
સંઘમ માટે પોતાના પ્રાણુની આહુતી આપનાર આય માળા
અરૂણા કેની સહનશીલતાથી ઉધે મનકે ઝાડ નીચે ટીગાઈ
નીચેની અગ્નિનાળા સહન કરે છે તે વાચના વાચના મોઢેથી
ધન્ય ! એના ઉત્તર સહજ નીકળી પડશે

મારા કાગળ પૃષ્ઠ ૩૫૦ કીમત રૂપિયા ૩-૦-૦ } નવસુદરચિત્રોવાલુ
રફ કાગળ , , , , ૨-૦-૦ } વિગત જાણવા માટે
મૂચીપત્ર અર્ધા આનાની ટીકીટ મોકલી નીચેને સરનામેથી મગાવો

પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ

(મચિત્ર)—છપાઈને બહાર પડી ચુકી છે—(કાવ્યમા)

—દિલ્હીનો છેલ્લો હિન્દુ-નર-કેશરી—

વીર, કરૂણ અને શૂગાર એ ત્રણે ગ્સોથી રસાકિત આ
ઐતિહાસિક કથા

એક રાત અનસ્ય વાચો હાથમાંથી મૂકવી પણ નહી ગમે
પાને પાને તમારી આખમાંથી આસુ પડાવશે

આજેના લખો - 'શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય'

દાયર રોડ-મુરત

અમારા તરફથી બહાર પડેલાં સચિત્ર પુસ્તકો

પોલીસની પાળે (હુપી પોલીસની અફભુત નવલકથા)	૦-૧
સોનેરી બળ (અફભુત બનાવોની તદ્દન નવીન નવલકથા)	૦-૧
નવલકથા હિરણ (તદ્દન નવી સુદર સાસારીક નવલકથા)	૦-૮
એ બુરખાવાળી કોણ (નવીન સર્વોત્તમ ક્રિટિકીવ વાર્તા)	૦-૧
ખૂની કાણ ? (હુપી પોલીસની વાર્તા)	૦
ન્યુ ફોનોગ્રાફ ગાયનમાળા પૃષ્ઠ ૧૨૮ બા ૧ થી ૮	
રાજ્ય ભરથરી સુદર બાર ચીત્રો સાથે હરીગીત ૭૬મા	૦-૮
બળસમાધી-વા-તેવી ગારદા બોપાટીનું અફભુત રહસ્ય	૦-૮-૦
બોકટનો એકકો ચાને તેર પાનાની કેટ	૦-૧-૮
લાલનો એકકો ચાને નીર છુટાડ (હુપી પોલીસ)	૦-૮-૦
શયતાની લીલા ચાને ભેદી પુતળ (હુપી પોલીસ)	૦-૮-૦
શ્રીકૃષ્ણ ભજનમાળા (ઉત્તમોત્તમ ભજનોનો સંગ્રહ)	૦-૮-૦
વીણાવેતી ચાને લલાટના લેખ ભાગ ૧-૨	૧-૪-૦
બૃહત ગરબાવાળી પૃષ્ઠ ૩૫૨ (સ્ત્રીઓ માટે ખાસ ઉત્તમોત્તમ ગરબા સંગ્રહ)	૦-૧૨-૦
પ્રારબ્ધ પુરુષાર્થ બોધ	૦-૧-૦
ખ્યાલ સાગર ચાને કલગી તુર્કી બા ૧-૨	૦-૮-૦
વીનાશીની ચામા ચાને રામગાનનો સત્ર નાશ, નવ ચિત્રો । ય્લેઝ સાથેની ઐતિહાસીક નવલકથા પૃષ્ઠ ૫૦ જતા મુદ્દય માત્ર । કાગળ ૨૬ કાગળ	૨-૦-૦
કળીર કાગળ	૧-૮-૦
કળીર કાગળ ચાને કળીર ભજનામૃત	૧-૦-૦
ભજન રતનાકર (ઉભા ભજનોનું ઉમદા પુસ્તક)	૦-૬-૦
વીરસીહની વીંગત (ઐતિહાસીક નવલકથા)	૧-૪-૦
આધ્યાત્મિક વાર્તામાળા (ધાર્મિક વાર્તાઓ)	૧-૪-૦
બીરબલ ચાને બાદશાહ (કુરુક્ષેત્ર રમુજ)	૦-૮-૦
સ્ત્રી ચરીત્ર ચાને લલનાની લીલા (સ્ત્રી ચરીત્ર અવસ્થા બાલુનું લેખક)	૦-૮-૦
લી૦ વ્યવસ્થાપક-પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય ગવર રોડ-સુરત	
માનીક-ઠા પ્રાણુજીવન અવસ્થાલય બુકસેલર, પબ્લીશર-સુરત.	

પોલાદી પંખે.

ગીરકદીવ નવલ કથા

સ
હિ
ય

પ્રકાશક : શ્રી યાજ્ઞભવન પ્રા. લિ. મહાનગર, રાજકોટ

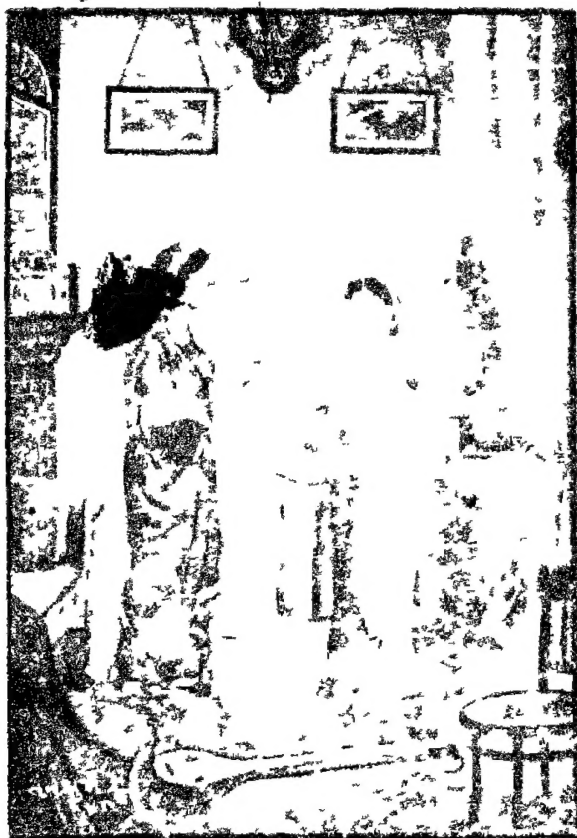

શ્રી યાજ્ઞભવન પ્રા. લિ. મહાનગર, રાજકોટ—સુપ્ર

કીમત ૦-૧૨-૦

લાલનો એક્કો યાને વીર લુટ

મીરકદીવ દેવતા હવેના હવેના પરાક્રમથી

૦૮૯ ૨૯૨ મહાલ નીચે

જરૂર મગાવી વાચવા લાભમણ છે
કેવલ નવ આનાની દીકરી બીડા
વેપારીઓને મોટો લાભ અને ઉદાર શર્તો

